

KALKINMA AJANSLARININ KURUMSAL RAPORLARINDA GÖÇ OLGUSU: TÜRKİYE ÖRNEĞİNDE POLİTİKA VE UYGULAMALAR

Abdurrahman Muhammet BANAZILI¹

Öz

Türkiye Cumhuriyeti Devleti sahip olduğu jeo-politik ve jeo-ekonomik konumundan dolayı yüzyıllar boyunca göç hareketlerinin çekim merkezi olmuştur. Yapılan göçlerin her birinin farklı türleri ve gerekçeleri olsa da yol açtığı sonuçlar birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Gerek iç göç gerek dış göç olsun göç alan bölgeler sosyal, ekonomik, mekânsal ve kültürel yönlerden etkilenmektedir. Bölgesel kalkınmayı sektöre ugratmamak için bölge ve göç alan yerler arasındaki etkileşimin doğru analiz edilip hedef bölgenin sahip olduğu dinamiklere göre bölgesel stratejik önceliklerin ortaya konulması gerekmektedir. Çalışmada “Türkiye’deki kalkınma ajansları göç olgusuna nasıl yaklaşmaktadır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de farklı bölgelerde yer alan kalkınma ajanslarının göç olgusuna ilişkin politikaları 2014-2023 dönemlerini kapsayan bölge planları üzerinden incelenmiştir. Bu politikaların gerçekleştirilmesine yönelik somut uygulamalar ise Türkiye’deki kalkınma ajanslarının farklı yıllara ait Faaliyet Raporları ve Çalışma Programları çerçevesinde irdelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan doküman analizi tekniğinden istifade edilmiştir. Elde edilen bulgular betimsel olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda kalkınma ajanslarının göç olgusuna ilişkin yaklaşımlarının ekseriyetle tersine göç politikaları; kentsel baskılar, fiziksel ve sosyal hizmet yönetimi; istihdam, eğitim, girişimcilik tabanlı göç politikaları; kırsal kalkınmayla göçü azaltma politikaları ile göç analizi, yönetim ve izleme faaliyetleri bağlamında şekillendiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Kalkınma Ajansları, Kurumsal Raporlar, Göç, Türkiye

JEL Sınıflandırması: H83, O31, R58

THE PHENOMENON OF MIGRATION IN THE INSTITUTIONAL REPORTS OF DEVELOPMENT AGENCIES: POLICY AND PRACTICE IN THE CASE OF TÜRKİYE

Abstract

The Republic of Türkiye has been a centre of attraction for migration movements for centuries due to its geo-political and geo-economic position. Although each of the migrations has had different types and reasons, the problems caused by them are similar to each other. Whether internal migration or external migration, the regions receiving migration are affected in social, economic, spatial and cultural dimensions. In order not to disrupt regional development, the interaction between the region and the places receiving migration should be analysed correctly and regional strategic priorities should be put forward according to the dynamics of the target region. In this study, it has been tried to answer the question “how do development agencies in Türkiye approach the phenomenon of migration?”. In this context, the policies of development agencies in different regions of Türkiye on the phenomenon of migration have been examined through regional plans covering the period 2014-2023. Concrete practices for the implementation of these policies are reviewed through the annual reports and work programmes of development agencies in Türkiye for different years. The findings obtained were tried to be explained descriptively. The study concluded that development agencies' approaches to migration issues are predominantly shaped by return migration policies; urban pressures, physical and social service management; employment, education, and entrepreneurship-based migration policies; rural development policies aimed at reducing migration; and migration analysis, governance, and monitoring activities.

Keywords: Development, Development Agencies, Institutional Reports, Migration, Türkiye

JEL Classification: H83, O31, R58

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tarsus Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-posta: muhammetbanazili@tarsus.edu.tr, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5088-9587>

1. GİRİŞ

Bütün bölgelerin kendisine has siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, mekânsal, coğrafi ve psikolojik dinamikleri bulunmaktadır. Bu nedenle her bölgenin birbiriyle denk veya eşit kalkınmışlık düzeyinde olduğunu öne sürmek oldukça güçtür. Bölgesel kalkınmanın kent ve bölge seviyesinde ulusal kalkınma politikalarının oluşturulmasında yapı taşı olduğu düşünüldüğünde bölgelerin rekabet edilebilirliklerinin artırılması ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının en aza indirilmesi temel bir politika haline gelmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi, 2014:7). Bu doğrultuda, bölgelerarası dengenin sağlanması ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılması amacıyla ülkenin iktisadi, coğrafi, sosyal, fiziki ve kültürel boyutlarda bütüncül bir gelişim göstermesini hedefleyen, rasyonel temellere dayalı olarak hazırlanmış bölgesel kalkınma planlarının, faaliyet raporlarının ve çalışma programlarının hazırlanması ve uygulanması kurumsal ve yönetsel bir gereklilik haline gelmiştir (Kayan, 2013:106). Belirtilen kurumsal raporlarla beraber bölgenin detaylı analizi yapılarak, kalkınmanın önündeki engeller tespit edilebilmekte ve buna yönelik spesifik politikalar üretilebilmektedir. Sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için her bir bölgenin güçlü ve zayıf yönlerinin analiz edilmesi ile fırsat ve tehditlerinin açık biçimde ortaya konulması gerekmektedir. Bu bağlamda bölge planları, faaliyet raporları ve çalışma programları bölgelerarası kalkınmışlık farklarının uzun vadede azaltılmasına yönelik stratejik amaç, hedef ve tedbirleri içeren hem bölgesel hem de ulusal ölçekte kritik öneme sahip politika araçları olarak değerlendirilmektedir.

Göçlerin hem birey hem de göç edilen bölge üzerinde birtakım sonuçları bulunmaktadır. Yoksulluk, gelir adaletsizliği, eğitimde fırsat eşitsizliği, çevresel sorunlar, kentsel hizmet kapasitesinin yetersiz kalması, toplumla kültürel ve psikolojik olarak uyum sağlayamama, güvenlik ve sağlık problemleriyle karşılaşma bu sonuçlar arasında yer almaktadır. Elbette bu durum göç dalgalarının yöneldiği bölgenin göçe karşı sahip olduğu dirence göre değişkenlik gösterebilmektedir. Hedef bölgenin ekonomik, toplumsal, mekânsal ve kültürel olarak yeni gelen nüfusu uzun vadede barındırabilecek potansiyele sahip olması sıralanan bu olumsuzlukların yaşanmamasıyla veya asgari ölçüde karşılaşılabilmesiyle sonuçlanabilmektedir. Ancak Türkiye gibi göç tarihi uzun yıllara dayanan bir bölgenin göç olgusundaki tecrübelerinden yola çıkarak, çoğu ülkede olduğu üzere, göçün olumsuz çıktısının olmayacağı düşüncesi oldukça güçtür. Türkiye’de bölgelerarası gelişmişlik farklarının oldukça yüksek olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda (Zorlu-Günok, 2018:1399) bölgesel kalkınma süreçlerinde yalnızca merkezi yönetimin çabalarının yetersiz kalabileceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle bölgesel kalkınma politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında; ulusal ve uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler, kalkınma ajansları ve özel sektör temsilcileri gibi çeşitli aktörlerin sürece paydaş olarak dâhil edilmesi gerekmektedir. Özellikle göç gibi çok boyutlu ve dinamik bir olgunun bölgesel düzeyde etkili bir şekilde yönetilmesinde bu aktörlerin iş birliği ve koordinasyonu daha da önemli hâle gelmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma amaçlarını gerçekleştirme sürecinde örgütlenen kalkınma ajanslarının (Türkoğlu, 2015:186) sorumlu oldukları bölgelerde yaşanan iç ve dış göç hareketlerinin yönetimine yönelik geliştirdikleri kalkınma politikaları, alınan tedbirler ile stratejik amaç ve hedeflerin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede kalkınma ajanslarının göç olgusuna yönelik yaklaşımları Türkiye’deki 26 kalkınma ajansının 2014-2023 dönemlerini kapsayan bölge planları ile birlikte, ilgili ajansların faaliyet raporları ve çalışma programları doğrultusunda incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak kalkınma ve kalkınma ajansı kavramlarına kuramsal düzeyde yer verilmiştir. Ardından, göç olgusu bölgesel kalkınma bağlamında ele alınarak bu iki dinamik arasındaki ilişki göçlerin ortaya çıkardığı temel sorunlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Takip eden bölümde çalışmanın odak noktasını oluşturan kalkınma ajanslarının bölge planlarında göçü nasıl ele aldıkları ve

faaliyet raporları ile çalışma programlarında göçün yönetimine dair yürüttükleri uygulamalar irdelenmiştir. Sonuç bölümünde ise kalkınma ajanslarının göç yönetimi konusundaki bölgesel düzeydeki stratejik amaç ve hedeflerine yönelik genel çıkarımlarda bulunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KALKINMA VE KALKINMA AJANSI

Kalkınma kavramı bir ülkedeki gelir ve üretim artışlarına ek olarak sosyal, ekonomik, yönetsel, kültürel ve politik alanlarda yaşanan yapısal değişim ve dönüşüm sürecini ifade etmektedir (Berber, 2006:9). Diğer bir tanıma göre kalkınma kavramı gelirlerin ve üretimlerin pay edilmesi bağlamında ele alınmıştır. Buna göre kalkınma, bir ülkedeki hizmetlerin katma değeri yüksek forma dönüştürülmesi ve ortaya çıkan ürünlerin toplumdaki gelir grupları arasında adaletli olarak bölüştürülerek ulusal ve yerel refah düzeyinin artırılmasıdır (Pike vd., 2017). Dolayısıyla kalkınma kavramını en genel ifadeyle, arzu edilen nihai gelişmişlik seviyesine ulaşmayı hedefleyen ilerleme, gelişme ve değişme süreçleri olarak tanımlamak mümkündür. Bu süreç bir ulusun tüm vatandaşlarının siyasal, sosyal, ekonomik, psikolojik ve kültürel dinamiklerini güçlendirmeyi hedefleyen detaylı ve kapsamlı bir süreçtir (Gürlevik, 2014:8).

Bölgesel kalkınma kavramının odak noktasında bölgesel eşitsizliklerin ve dengesizliklerin nasıl giderileceği sorunsalı yer almaktadır. Bu kapsamda bölgesel eşitsizliklerin ve dengesizliklerin giderilebilmesi için eylem planlarının, stratejik planların ve elbette bölge planlarının hazırlanması gerekmektedir. Belirtilen metinlerin hazırlanmasında ve bölgelerarası eşitsizliklerin minimuma indirilebilmesi için bölgesel kalkınma politikalarında merkez ile yerel arasında koordinasyonun sağlanması gerekmektedir. Nihayet bölgesel kalkınma ajansları 1950’li yıllardan itibaren yönetsel sistemler içerisinde yeni bir örgütlenme modeli olarak yerini almaya başlamıştır (Sevinç, 2019:354). Kalkınma ajanslarının kuruluş gerekçesi altyapı hizmetlerinin sunulmasına katkı sağlamak, bölgesel ölçekte talep edilen yeni mal ve hizmetlerin temini için finansal çözümler aramak, yerel ile bölge arasında girişimciliği desteklemek ve bölgesel stratejileri uygulamaktır (Demirci-Güneşer, 2005:81).

Dünyada farklı niteliklere sahip olsalar da kalkınma ajanslarının üstlendikleri belli başlı ortak amaç ve hedefler bulunmaktadır. Bunlar arasında en belirgin olanları (Berber ve Çelebi, 2005:148-149): Eğitim faaliyetleri sunmak, alt/üst yapı faaliyetlerini izlemek, iş çevrelerine destek sağlamak, bölgenin ulusal ve uluslararası bağlantılarını geliştirmeye çalışmak, yeni teknolojik gelişmeleri takip etmek ve tanıtımını yapmak, yerli ve yabancı yatırımların bölgeye gelmesine yönelik faaliyetler yürütmek, içsel kalkınmayı sağlamak, KOBİ’lere destek olmak, yerel/bölgesel kalkınma için stratejik plan ve bölge planları hazırlayarak bunların uygulanmasını takip etmektir. Anlaşılabileceği üzere kalkınma ajanslarının ulusal ve uluslararası mecralardaki görev ve sorumlulukları geniş yelpazelidir. Ayrıca bu yapılar göçle gelen bireylerin sosyal içermelerini sağlayabilmeleri için, yani, toplumsal olarak dışlanma tehdidi altındaki kişilerin ekonomik, kültürel ve sosyal yaşama katılmalarını ve içerisinde yer aldıkları toplumda belli bir refah standardına sahip olabilmeleri için ihtiyaç duyulan kaynakları kazanmaları ve fırsatlara erişebilmeleri sürecinde önemli bölgesel aktörlerdendir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016:3).

Türkiye’de kalkınma ajansları 2002 senesinde kabul edilen 28.08.2002 tarihli, 4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılabilmesi; bölgesel politikaların dizayn edilebilmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi’ne veri tabanı sunulabilmesi amacıyla İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması’nın (İBBS) tanımlanması kararlaştırılmıştır. Türkiye’deki 81 il, coğrafî, ekonomik ve toplumsal benzerlikleri, nüfus büyüklükleri ile bölgesel kalkınma planları dikkate alınarak birincil düzeyde (Düzen 1) sınıflandırılmış; bu iller, mekânsal yakınlıkları ve yapısal özellikleri temelinde 26 alt bölge altında “Düzen 2” bölgeleri olarak tanımlanmıştır (Pektaş ve Demirkol, 2018:82). Bu kapsamda 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri

Hakkında Kanun” yürürlüğe girerek Türkiye’deki kalkınma ajansları Tablo 1’de aktarıldığı üzere şekillenmiştir:

Tablo 1. Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarının Künyesi

Düzy 1 Bölge İsmi	Kuruluş Senesi	Düzy 2 Kodu	Düzy 2 Bölgelerinin Kapsadığı İl(ler)
İstanbul Kalkınma Ajansı	2008	TR10	İstanbul
Trakya Kalkınma Ajansı	2009	TR21	Edirne-Kırklareli Tekirdağ
Güney Marmara Kalkınma Ajansı	2009	TR22	Balıkesir-Çanakkale
İzmir Kalkınma Ajansı	2006	TR31	İzmir
Güney Ege Kalkınma Ajansı	2009	TR32	Aydın-Denizli-Muğla
Zafer Kalkınma Ajansı	2009	TR33	Afyon-Kütahya-Manisa-Uşak
Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı	2009	TR41	Bursa-Eskişehir-Bilecik
Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	2010	TR42	Bolu-Düzce-Kocaeli-Sakarya-Yalova
Ankara Kalkınma Ajansı	2009	TR51	Ankara
Mevlâna Kalkınma Ajansı	2008	TR52	Karaman-Konya
Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	2009	TR61	Antalya-Burdur-Isparta
Çukurova Kalkınma Ajansı	2006	TR62	Adana-Mersin
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı	2009	TR63	Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye
Ahiler Kalkınma Ajansı	2009	TR71	Aksaray-Kırıkkale-Kırşehir-Niğde-Nevşehir
Orta Anadolu Kalkınma Ajansı	2009	TR72	Kayseri-Sivas-Yozgat
Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı	2009	TR81	Bartın-Karabük-Zonguldak
Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı	2009	TR82	Çankırı-Kastamonu-Sinop
Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	2008	TR83	Amasya-Çorum-Samsun-Tokat
Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	2009	TR90	Artvin-Giresun-Gümüşhane-Ordu-Rize-Trabzon

Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	2008	TRA ₁	Bayburt-Erzincan-Erzurum
Serhat Kalkınma Ajansı	2010	TRA ₂	Ağrı-Ardahan-Iğdır-Kars
Fırat Kalkınma Ajansı	2009	TRB ₁	Bingöl-Elâzığ-Malatya-Tunceli
Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	2009	TRB ₂	Bitlis-Hakkâri-Muş-Van
İpek Yolu Kalkınma Ajansı	2008	TRC ₁	Adıyaman- Gaziantep-Kilis
Karacadağ Kalkınma Ajansı	2008	TRC ₂	Diyarbakır-Şanlıurfa
Dicle Kalkınma Ajansı	2009	TRC ₃	Batman-Mardin-Şırnak-Siirt

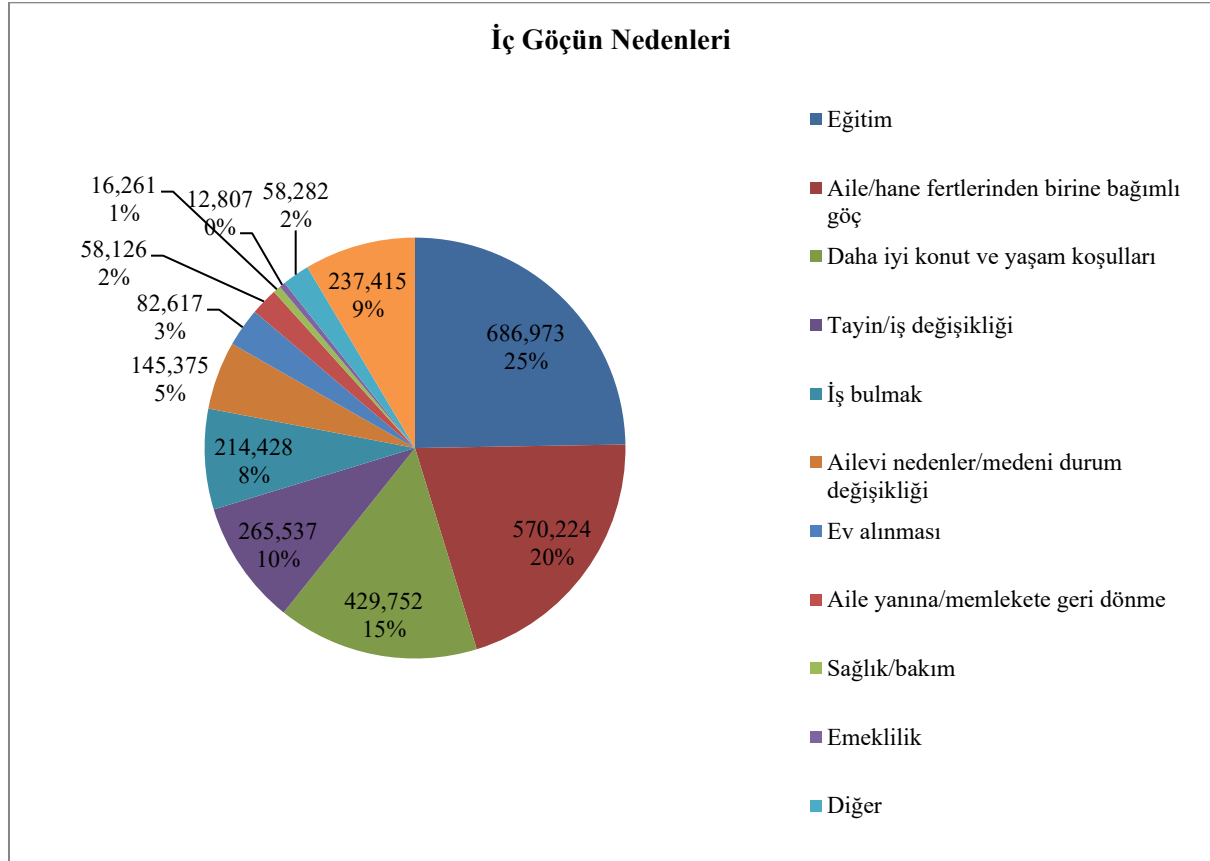
Kaynak: (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS)’den Yararlanılarak Araştırmacı Tarafından Düzenlenmiştir, 2024).

Türkiye Cumhuriyeti Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’ne göre Türkiye’de toplam 26 Kalkınma Ajansının olduğu ve bu ajansların sorumlu oldukları bölgenin öncelikli ihtiyaçlarına göre kalkınmayı teşvik edici programların yürütüldüğü belirtilmiştir. Bunlardan İzmir (TR31 Düzey 2) ve Çukurova Kalkınma Ajansları (TR62 Düzey 2) 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”un yürürlüğe girmesi ve 2006/10550 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye’deki ilk iki pilot kalkınma ajansı olmuştur. Altı kalkınma ajansı 2008 (TR10, TR52, TR83, TRA₁, TRC₁, TRC₂ Düzey 2); iki kalkınma ajansı 2010 (TRA₂ ve TR42 Düzey 2) ve 16 kalkınma ajansı ise 2009 senesinde kurulmuştur. Dolayısıyla Türkiye’de kalkınma ajanslarının gelişiminin 2009 senesinden itibaren hızlandığını belirtmek mümkündür. Elbette bu tarihten itibaren Türkiye’de kalkınma ajanslarının kurulmasıyla ilgili tartışmaların başladığını söylemek doğru değildir. Kalkınma ajanslarının kurulması, amaçları, görev ve fonksiyonlarıyla ilgili süreçler 2001 senesinden itibaren gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Şöyle ki 2001 senesinde Avrupa Birliği’nin (AB) Türkiye’den müktesebat kurallarına paralel olarak mekânsal sınıflandırmanın üretilmesinin temin edilebilmesi için *The Nomenclature of Territorial Units for Statistics* (NUTS) sisteminin hazırlanması talebiyle süreç başlamıştır. 2002 senesinde söz konusu sistem Türkiye tarafından hazırlanarak AB tarafından onaylanarak 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulmuştur. Böylece bölgeler üç düzey (Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3) şeklinde ayrılarak 81 ilin bölge birimi sınıflandırılması yapılmıştır. 2003’te Türkiye’nin AB’ye katılım müzakereleri sürecinde Katılım Ortaklığı Belgesi’nde belirtilen mali yardım programından yararlanılabilmesi için düzey 2 bölgelerinde bölge birimlerinin oluşturulması talep edilerek kalkınma ajanslarının kurulması öngörülmüştür. Yine aynı sene içerisinde Türkiye’de kamu-özel-sivil toplum arasındaki ortaklıkların güçlendirilmesi, kaynakların verimli ve etkin olarak kullanılması ve bölgelerarası koordinasyonun tesis edilebilmesi için kalkınma ajanslarının fiilen hayata geçirilebilmesi için hızla hareket edileceği belirtilmiştir (Tiftikçigil, 2010:121-122). Nihayetinde 2006 senesinde 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun resmî gazetede yayımlanarak Türkiye’de Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajanslarının kurulmasıyla bu örgütlenmeler faaliyete geçmeye başlamıştır. Son kertede 2009 senesinde yayımlanan 15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar ile geri kalan 16 adet Düzey 2 bölgesinde de kalkınma ajansları kurulmuştur.

3. BÖLGESEL KALKINMA BAĞLAMINDA GÖÇ

İnsanlık tarihi kadar kökleri geçmişe dayanan göç, yeni toplumsal yapılar üreten ve milletlerin sosyo-ekonomik yapılarını etkileyen önemli bir olgudur. Mekânsal yer değiştirme hareketleriyle beraber gidilen yerlerin sosyolojik, ekonomik, politik, psikolojik ve kültürel yapıları da kaçınılmaz biçimde değişim ve dönüşüme uğramaktadır (Genç vd., 2019:480). Göçle gidilen hedef yerin (varılan) dinamiklerinde değişimlerin yaşanması kaçınılmazdır. Elbette bu değişimlerden etkilenen yalnızca hedef bölgeler değil kaynak bölgeler de (terkedilen) etkilenmektedir. Öyle ki göçle varılan bölgelerin çekici özellikleri artarken, terkedilen bölgelerin ise itici özellikleri daha çok derinleşmektedir (Tekeli, 1982:180). Dolayısıyla göç ile kalkınma arasındaki etkileşim konusu oldukça tartışmalıdır. Bu doğrultuda bakıldığında göçün hedef bölgeler üzerinde olumlu etkilerinin yaşanabileceği kaynak bölgeler üzerinde ise olumsuz sonuçlarının belirdiğini söylemek mümkündür.

Göçün kalkınma üzerindeki olumlu ve olumsuz yansımalarına değinmeden önce Türkiye’deki göçlerin türü bakımından genel eğilimine bakmanın doğru olacağı düşünülmektedir. Göç hareketleri açısından kadim geçmişe sahip olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti gerek ülke sınırları dışarısından gelen dış göçleri gerekse ülke sınırları içerisindeki iç göç süreçlerini tecrübe etmeye devam etmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’in 2022 verilerine göre yurt dışından Türkiye’ye yaklaşık olarak 500 bin kişi; 2 milyon 800.000 kişi ise iller arası göç etmiştir. Yine aynı rapora göre iller arası gerçekleştirilen göçlerin, yani iç göçlerin nedenleri ve kişi sayısı şu şekilde belirtilmiştir (Grafik 1):

Grafik 1. Türkiye’de İç Göçün Nedenleri

Kaynak: (TÜİK, 2022).

Grafik 1'e bakıldığında eğitim (686.973), aile/hane fertlerinden birine bağımlı göç (570.224), daha iyi konut ve yaşam koşulları (429.752), tayin/iş değişikliği (265.537), iş bulmak (214.428), ailevi nedenler/medeni durum değişikliği (145.375), ev alınması (82.617), aile yanına/memlekete geri dönme (58.126), sağlık/bakım (16.261), emeklilik (12.807), diğer (58.282) ve göçün nedeni bilinmeyen (237.415) kişidir. Öte yandan Türkiye'de iç göçün belirleyicilerine ilişkin TÜİK verilerinin ortaya koymuş olduğu faktörler ile akademik literatür örtüşmektedir. Öyle ki Türkiye'de yaşanan iç göçlerin nedenlerinin araştırıldığı çalışmalarda bu türdeki göçlerin yaşanmasının temel belirleyicilerinin gençler arasında işsizliğin yaygın olması, kırsal alanların sosyo-ekonomik olarak geri kalmışlığı, bölgelerarası gelişmişlik düzeyi farkının fazla olması, sanayinin kentlerde toplanması, eğitim ve sağlık hizmetlerinden istifade edilebilmesi için gelişmiş yerleşim alanlarının tercih edilmesinin olduğu ortaya konmuştur (Çetin ve Çetin, 2018:102; Bülbül ve Köse, 2010:77; Şen, 2014:238; Çelikkaya vd., 2018:25; Karaçor ve Konya, 2016:483-487).

Göç olgusunun kalkınma üzerindeki olumlu yansımaları neo-klasik göç kuramı bağlamında izah edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu kurama göre göçlerin yaşanmasındaki temel gerekçeler bölgelerarası gelişmişlik düzeyinin farklı olması, işsizlik, çalışma koşullarının yetersizliği, kaynak ve hedef ülke arasında sosyo-ekonomik düzeydeki makas farkının fazla olmasıdır (O'Reilly, 2022). Göç olgusunu daha ziyade ekonomik boyutuyla ele alan neo-klasik yaklaşımda, bireylerin maliyet-fayda analizi yaparak göç ettikleri öne sürülmektedir. Özellikle dış göçlerle anavatanlarına dönen göçmenler, geldikleri yerlerden döviz getirmeleri veya yurt dışında yaşamaya devam ederken ailelerine gönderdikleri dövizler sayesinde ülkenin hem ekonomik kalkınmasına hem de aile üyelerinin eğitim ve sağlık harcamalarını artırarak beşerî sermayenin gelişmesine de katkı sağlayabilmektedir. Bilhassa bu döviz transferlerinin bir ülkenin kırsal bölgesinde ikamet eden hanelere aktarılması, ekonomik kaygılardan dolayı kırdan kente doğru gerçekleştirilecek olan göçleri de yavaşlatabilecektir (Aktaş, 2014:43). Yani neo-klasik göç yaklaşımı, bireylerin rasyonel düşündüklerini ve çıkarlarını yükseltmek amacıyla ekonomik fayda getirisi gelişmemiş olan bölgelerden getirisi yüksek olan bölgelere göç etme eğiliminde olduğunu ifade etmektedir. Rasyonel anlamda göç eden bireyler emek piyasasına katılmaları halinde hem kendi ailelerinin başka bölgelere göç etmelerinin önüne geçilebilecek hem de bu göçler bölgenin ekonomik kalkınmasında itici bir güç olabilecektir.

Aslına bakılacak olunursa göçün kalkınma üzerindeki olumsuz etkilerinin olumlu etkilerine kıyasla biraz daha geniş çaplı olduğu söylenebilir. Çünkü artık göçün olumlu etkileri genel olarak ekonomik boyutuyla ele alınmaktadır. Fakat göçün olumsuz etkileri gündeme geldiğinde ekonominin yanında sosyal, kültürel ve mekânsal boyutlar da eklemlemeye başlamaktadır. Bunlar arasında yoksulluk (McKenzie, 2017), gelir dağılımında adaletsizlik (Kuznets, 1955), işsizlik, özellikle genç nüfusun eğitimden mahrum kalması (Küresel Eğitim İzleme Raporu, 2019), kentlileşememe (Es ve Ateş, 2004), kentsel alt/üst hizmetlerinin yetersiz kalması (Kent Araştırmaları Enstitüsü, 2019), çarpık kentleşme ve çevre kirliliği (Alam vd., 2006), dezavantajlı gruplar üzerindeki sosyal, psikolojik ve sağlık sorunlarının ağırlaşması (Pekdoğan ve Saygun, 2023), kırsaldaki tarım alanlarının ekilip biçilememesi (Yalçın ve Kara, 2016), güvenlik sorunları (Humphrey, 2013) en sık karşılaşılanlardır.

Daha az maliyetle daha çok yararı elde edebileceklerini düşündükleri bölgelere göç eden bireylerin nihai amacı çalışmak ve üretime katkı sağlamak olmasından dolayı bölgedeki işgücü maliyetleri üzerinde de baskı oluşturacakları için arzu ettikleri fayda ve kazandıkları maaş arasında farklılıklar ortaya çıkabilmektedir (Massey vd., 1994:701). Kentteki göçmenler daha iyi istihdam fırsatlarına erişmenin zorluğu nedeniyle düşük ücretli sektörlerde vasıfsız işçi olarak istihdam edilme eğilimindedir (Demirkol, 2024:256). Ucuz işgücü sermaye açısından lehe ilerlerken bireysel fayda arzusunda olan birey için aleyhe işleyecek ve dolayısıyla göç edenler yoksulluk riskiyle

karşılaşılabileceklerdir. Ayrıca kırdan kente göç edenlerin modern kentsel istihdam alanlarında istihdam edilecek donanımına sahip olmamaları ve eğitim düzeylerinin düşük olması işsizlik oranlarını artırmaktadır (Bahar ve Bingöl, 2010:45). Özellikle göçle gelen eğitim çağındaki gençlerin ailelerini geçindirmek için sürekli veya geçici işlerde çalışmak zorunda kalmaları kadın ve erkek göçmen gençlerin eğitimden mahrum kalmalarına yol açmaktadır (Karakuş, 2006). İşsizlik, yoksulluk ve eğitimsizlik birleşince kentlileşememe denilen olgu yani kent kültürüne adapte ol(a)mama sorunu ortaya çıkmaktadır (Leeuw ve Wichelen, 2012; Özer ve Yıldırım, 2024:86). Böylelikle kırdaki bireylerin dezavantajlı özellikleri de kentlere taşınarak kentleşme süreci oldukça uzamaktadır (Keleş, 2010:29).

Göçler yalnızca ülkede nüfus dağılımındaki dengesizliklerle değil ayrıca barınma, çevre ve kentsel hizmetlerin temin edilmesi konularında da mevcut kent kapasitesini zorlamaktadır. Özellikle bu olumsuz durum, alt sosyo-ekonomik konumda bulunan göçmenlerin ikamet ettikleri mahallelerde veya gecekonduların olduğu yerlerde çevre kirliliği, plansız yapılaşma, alt/üst yapı hizmetlerinin ihtiyacı karşılayamaması türündeki bir dizi sorunlar net olarak görülebilmektedir (Negiz ve Yalçın, 2022:111). Elbette temel kamusal ihtiyaçların karşılanamamasından tüm bireyler etkilenecek olsa da bundan en çok yaşlıların, çocukların, kadınların, etnik azınlıkların, özel gereksinimli bireylerin ve hatta eski hükümlülerin sosyo-ekonomik bakımdan daha derin etkilenebileceğini söylemek mümkündür (Göçoğlu, 2015:847). Toplumsal kesimdeki dezavantajlı kişiler sadece sosyo-ekonomik olarak olumsuz etkilenmemekle birlikte psikososyal olarak da etkilenebilmektedir. Göçle gelen ailelerin göç etme eylemi öncesinde, esnasında ve sonrasında çeşitli stres faktörleriyle yüzleştiklerinden dolayı psikolojik ve fizyolojik sağlık sorunlarıyla da karşılaşmaktadırlar. Yeni gelinen yerde iş bulamama, sosyal çevre edinememe ve kültürel dışlanma gibi kaygılardan dolayı bu sorunlar göç edenlerin stres düzeylerini daha çok artırmaktadır (Tuzcu ve Bademli, 2014:61-62).

Göç ve tarımsal sektörü arasındaki ilişkiyi ele alan bazı çalışmalarda kırsal göçün en önemli nedenlerinden birisinin tarıma dayalı yaşam tarzının geri kalmışlığına yol açması ve aslında tarımsal faaliyetlerin kırsal bölgeleri itici kıldığı öne sürülmüştür. Çünkü kırsalda en önemli geçim kaynağının tarım olması ve bu sektörün sanayileşme sürecinin getirdiği çeşitli istihdam alanları ve görece yüksek gelir sağlaması karşısında cazibesini yitirmiş ve tarımsal alanlar terk edilmeye başlamıştır. Kırsal göçün tek sebebi bu değildir. Kırsal bölgelerin sosyal yaşam bakımından da gelişmemiş olması ve kırsalda ikamet edenlerin sosyal içerimlerini gerçekleştirecek donatılara sahip olamamaları da kente göçe ivme kazandırarak tarımsal alanların boş kalmasına yol açmıştır (Güreşçi, 2009:55-56). Özellikle 1960 senesinin sonlarına doğru kırlardan kent merkezlerine yönelen göç dalgaları hızlı şehirleşmeye yol açarak yönetsel sorunları da doğurmuştur. Bunu karşılık taşraların geliştirilerek kent merkezlerindeki yönetsel ve toplumsal sorunların çözümlenebileceği düşünülmüştür (Usta vd., 2018:220-242). Göç hareketleri genel olarak değerlendirildiğinde kırsal ve gelişmemiş veya az gelişmiş bölgelerden kıyı ve sanayi bölgelerine başta istihdam edilebilmek üzere çeşitli kazanımların elde edilebilmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra özel sektör yatırımlarındaki farklılıklar, coğrafi koşulların elverişsiz olması, gelişmemiş bölgelerdeki işgücü çeşitliliğinin kısıtlı olması, güvenlik kaygıları ve daha müreffeh bir yaşam kurulabilmesi adına çekici özellikleri olan farklı bölgelere yapılan göçler bölgelerarası eşitsizliklerin artmasına neden olmaktadır.

4. TÜRKİYE'DEKİ KALKINMA AJANSLARININ KURUMSAL RAPORLARINDA GÖÇ OLGUSUNA YAKLAŞIMLARININ İNCELENMESİ

Bölgesel kalkınma planları, çalışma programları ve faaliyet raporları kurumların ulusal ve uluslararası ölçekte stratejik amaçlarını, hedeflerini ve geleceğe ilişkin rotalarının belirlenmesinde katılımcı, şeffaf, hesap verebilir bir formda tasarlanarak bölgesel kalkınmanın sağlanmasındaki en önemli enstrümanlar arasında yer almaktadır (Çukurova Kalkınma Ajansı Faaliyet Raporu, 2020:2).

Bölge planları ulusal ve yerel amaçlara ulaşabilmek için bölgesel kalkınmada kullanılan önemli bir araçtır. Türkiye gibi bölgelerarası sosyo-ekonomik farklılıkların belirgin olduğu ülkelerde bölge planlarının; bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, gelişmişlik düzeyi düşük yerleşim alanlarının kalkındırılması ve iç göç hareketlerinin hızının azaltılması noktasında etkili bir politika aracı olarak işlev görmesi mümkündür. Bu kapsamda Türkiye gelişmemiş bölgelerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için yeni politikalar oluşturmuştur. Zonguldak, Karabük, Bartın Bölgesel Kalkınma Projesi (ZBK), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Planı (DOKAP) ve Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) bu politikalar arasındadır (Akpınar ve Görmez, 2019:300-301). Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için önemli planlama modelleri arasında yer alan bu projeler değişen ve dönüşen bölgesel ihtiyaçlarla birlikte bölge planlarındaki öncelikli alanları da çeşitlendirmiştir.

Çalışmanın önceki kısmında belirtildiği üzere kalkınma ajanslarının görev ve sorumluluk alanları oldukça geniştir. Bu durum doğal olarak arzu edilen bölgesel gelişmişliğe erişebilmek için rehber niteliğindeki stratejik planlara ve bölge planlarına da yansımaktadır. Kalkınma ajansları tarafından eğitimden sağlığa; turizmden alt/üst yapı ıslahına; kentsel hizmet kapasitesinin geliştirilmesinden bölgesel ilişkilerin güçlendirilmesine; ticaretten teknolojik gelişmelerin takibine kadar geniş kapsamlı amaçları ve hedefleri geliştirmeye dönük girişimlerde bulunmaktadır. Sosyo-ekonomik yapının kalkındırılması çabası olarak özetlenecek olan bu süreç içerisinde göç olgusu da ele alınan ve bölgesel kalkınmayı etkileyen unsurlar arasında önemli bir konuma sahip olmuştur. Zira Türkiye Cumhuriyeti gibi göçler tarihi eskilere dayanan coğrafyada göç hareketlerinin kontrollü ve dengeli biçimde bölgelere dağılımının analiz edilmesi ve göç sonrası süreçte bölgeler üzerindeki sosyo-ekonomik çıktılarına yönelik önlemlerin alınmasının kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu belirtmek mümkündür. Göç olgusunun bölgesel kalkınma sürecine katkı sunabilecek ya da bu süreci sekteye uğratabilecek bir dinamik olarak değerlendirilmesi durumunda, kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınma planlarında göçü nasıl ele aldıkları ve bu doğrultuda ne tür stratejik amaçlar, tedbirler ve hedefler geliştirdikleri, mevcut durum ile ulaşılmak istenen durum arasındaki farkın analiz edilmesine ve proaktif bölgesel politikaların oluşturulmasına katkı sağlayabilmektedir. Bu bağlamda bölgesel kalkınma ile göç olgusu arasında karşılıklı etkileşime dayalı, ayrılmaz bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür (Fischer vd., 1997).

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULAR

Çalışmanın araştırma sorusuna bir nebze de olsa ışık tutabilmek adına nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Nitel veriler toplanırken araştırma sorusuna yanıt verecek veri türlerinin saptanması gerekmektedir. Bu nedenle nitel araştırmalarda araştırma sorusuna uygun çözüm yollarının geliştirilebilmesi için öncelikle hangi tür veri toplama yönteminden yararlanılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda nitel veri türleri çeşitli biçimlerde sınıflandırılmakta olup; gözlemler, dokümanlar (kamuya açık raporlar, toplantı tutanakları, resmi yazışmalar ve kayıtlar), görsel ve video materyalleri, görüşmeler ile anketler olmak üzere temelde dört ana kategoride ele alınmaktadır (Creswell, 2017:274-276). İkinci olarak verilerin analizinin nasıl hazırlanıp ve organize edileceğiyle ilgilidir. Araştırmacılar veri analizlerini elle veya bilgisayarla yapabilmektedir. Nitel bilgisayar programları marifetiyle nitel veriler kısa sürede analiz edilebilirken bu araçlara erişilememesi veya kullanımıyla ilgili yeterli eğitime sahip olunmaması halinde nitel verilerin elle analiz edilmesi de mümkündür. Burada veriler geleneksel olarak bir araya getirilir, anahtar kelimeler belirlenir ve parçalar haline getirilerek bilgisayara aktarılır (Creswell, 2017:309-310). Çalışmada ele alınan kalkınma ajanslarının kurumsal raporları ayrı ayrı olarak dosyalanarak, göç anahtar kelimesinin kullanılmasıyla bölümler belirlenmiş ve ilgili bölümler değerlendirme kapsamına alınmıştır. Üçüncü aşamada ise bu

değerlendirmelerin betimleme yoluyla mı yoksa temalandırma yoluyla mı sunulacağıyla ilgilidir. Betimleme yolunda yazarlar veri kaynaklarından elde ettikleri gerçekleri aktarır ve spesifik detayları resmeder. Temalandırma yolunda ise iki ile dört kelimeden az olmamak kaydıyla kodlar oluşturulmaktadır (Baltacı, 2019:377; Creswell, 2017:321). Bu çalışmada temel kod *göç* kelimesi olduğu için veriler betimlenerek raporlaştırılmaya çalışılmıştır. Yani belirtilen açıklamalardan hareketle Türkiye’deki kalkınma ajanslarının göç olgusuna yaklaşımları kamuya açık olan bölge planları, faaliyet raporları ve çalışma programları üzerinden betimsel analiz yapılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada 2014-2023 yılları arasını kapsayan bölge planlarının ele alınmasının sebebi güncel olan bölge planlarının bu aralıktaki dönemlere ait olmasıdır. 2024-2028 yılları arasındaki bölge planlarının henüz taslak aşamasında olmasından dolayı kapsam dışı bırakılmıştır. Nitekim ilgili dönemlere ait bölge planlarının kesinleşerek kamuoyuyla paylaşılması durumunda, bu çalışmada elde edilen bulguların hem diğer araştırmalarla hem de söz konusu resmi raporlarla karşılaştırılabilir olması çalışmaya doğrulanabilirlik ve yanlışlanabilirlik açısından bilimsel bir esneklik kazandırmaktadır.

Bu kapsamda Türkiye’deki kalkınma ajanslarının bölge planlarında göç olgusuna ilişkin politika ve uygulamalarına temel olarak “tersine göç politikaları” [TRB1, TRC2, TRC3, TR72, TR81, TR82, TR83, TR90]; “kentsel baskılar, fiziksel ve sosyal hizmet yönetimi” [TR10, TR31, TR62, TR63, TRC1, TR61, TR41, TR42, TRB2, TR90, TRC3]; “istihdam, eğitim, girişimcilik tabanlı göç politikaları” [TR32, TR33, TR41, TR51, TR52, TRB1, TRA1, TRA2, TRC1, TRC2, TRC3, TR83]; “kırsal kalkınmayla göçü azaltma politikaları” [TR21, TR22, TR42, TR51, TR52, TR71, TR61, TR63, TR82, TRB1, TRB2, TRA1, TRA2, TRC2] ve “göç analizi, yönetişim ve izleme faaliyetleri” [TR10, TR21, TR22, TR31, TR62, TRC1, TRC3, TR90, TRB1, TRA2] olmak üzere beş tematik alanda ele alındığı anlaşılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıda açıklanmıştır:

TR10 Bölgesi (İstanbul): İstanbul Türkiye’nin hem en fazla göç alan hem de göç veren kenti olması nedeniyle kentin gerek ekonomik gerek sosyal ve mekânsal yapısında değişimlerin yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle İstanbul Kalkınma Ajansı (İSKA) bölge planında bu durumla bağdaştırabilecek strateji ve hedefler üzerinde durulmuştur. İstanbul’un tarih boyunca yoğun göç baskısına maruz kaldığı ve bu durumun sonucu olarak kentte kentlileşememe, işsizlik, kontrolsüz imar planlamaları, güvenlik, gelir adaletsizliği, kaçak yapılaşma, yoksulluk ve bölgesel dengesizlik sorunlarının derinleştiği belirtilmiştir (İstanbul Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:28). İSKA tarafından İstanbul’un münferit bölgelerinde göç haritaları çıkartılarak göçün yoğun olduğu yerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu yolla göçün yoğun olduğu yerlerde yoksulluk ve dezavantajlılık haritalarının hazırlanması ve göçle gelenlerin sosyal entegrasyonlarının sağlanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda sivil toplum kuruluşları da sürece eklenmiştir. Uluslararası Mülteciler Derneği (IMRA) ile çeşitli projeler yürütülerek göçmenlerin yoğun olduğu yerlerde kültürel ve ekonomik bütünleştirme çalışmaları yürütülmüştür (İSKA Faaliyet Raporu, 2023:65-73). Göçün yoğun olarak yöneldiği bölgelerle iş birlikleri geliştirilerek tersine göçün teşvik edilmesi ve göçün yol açtığı yerel kamu hizmetlerindeki aksaklıkların tespit edilebilmesi için fizibilite raporlarının geliştirilmesi hedeflenmiştir (İstanbul Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:189-246).

TR21 Bölgesi (Edirne-Kırklareli-Tekirdağ): Sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda kendisine has bir konuma sahip olan Trakya bölgesi, Asya ve Avrupa’yı birbirine bağlaması sebebiyle de jeo-stratejik bir konuma sahiptir. Bölgenin jeo-stratejik önemine bağlı olarak göç hareketleri kaçınılmaz olmuştur. Trakya Kalkınma Ajansı Bölge Planı incelendiğinde sanayi alanlarının dolmaya başlamasıyla başta Tekirdağ olmak üzere Edirne ve Kırklareli’nin net göç hız oranlarında kayda değer artışların yaşandığı belirtilmiştir. Özellikle kır bölgelerinden sanayi alanlarının yoğun olduğu kent merkezlerine doğru yaşanan göçler tarımsal üretimin azalmasına yol açmaktadır. Bütün bu unsurlara bağlı olarak Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illeri arasında göç geçişleri hız kazanmakta ve bölgede heterojen

toplumsal yapı oluşmaktadır. Aynı zamanda hizmet sektörünün artmasına bağlı olarak tarımın istihdamdaki oranının azalmasına neden olmaktadır. Bu durumların etkin yönetimi için topyekûn toplumsal uyum süreçlerinin hayata geçirilmesi ve sosyo-ekonomik olarak cazibesini yitiren kırsal alanların geliştirilebilmesi için bölgede “göç analizi çalışmaları” yürütülmektedir (Trakya Bölge Planı, 2014:39-51). Yapılan bu girişimlerdeki nihai hedefin göçün neden olduğu çarpık kentleşme, yetersiz altyapı ve sosyo-kültürel sorunları giderebilmektir. Tüm bu sorunların olumsuz etkilerinin en aza indirebilmek için göçmenler ve bölgede ikamet eden diğer dezavantajlı gruptaki bireyler özelinde sosyal gelişim bazlı projeler yürütülmüştür (Trakya Kalkınma Ajansı Faaliyet Raporu, 2022:72).

TR22 Bölgesi (Balıkesir-Çanakkale): Güney Marmara bölgesi yoğun Balkan göçlerinin yaşandığı göz önünde tutulduğunda iç göçlerin de etkisiyle nüfus hareketliliğinin hızlı yaşandığı bir bölgedir. Kırsalda yaşayan bölge halkının geçimini ormancılıkla sağlaması ancak orman endüstrisinin ekonomik olarak bireyleri tatmin etmemesi ve yüksek işsizlik oranları nedeniyle bölgede iç göç hız kazanmıştır. Orman endüstrisinin karlı bir geçim kapısı olarak görülmemesinin yanı sıra bölgedeki iç göçleri tetikleyen en önemli diğer hususun yükseköğrenim görmüş olan nitelikli insan kaynağının farklı illere göç etmesidir. Bu nedenle bölgedeki sağlık, hizmet ve sanayi sektörlerinde nitelikli insan kaynağı açığının karşılanabilmesi için bölgenin sosyo-ekolojik ve sosyo-kültürel imkânlarının geliştirilmesi hedeflenmiştir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2024:36-64). Aynı zamanda kente gelen kır tabanlı vatandaşların kente uyumlarını kolaylaştırabilmek için kentlilik bilincini yükseltecek faaliyetlerin yürütülmesi hedeflenmiştir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2024:150). Buna yönelik olarak, yani göçün yol açtığı sosyo-ekonomik sorunların çözülebilmesi için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın denetiminde Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP) uygulamaya konulmuştur. Bu bağlamda, 2024 Yılı SOGEP kapsamında göç konusunu ele alan örnek projeler doğrultusunda projelerin geliştirilmesine önem veren proje yarışmaları düzenlenmektedir (GMKA Çalışma Programı, 2024:85).

TR31 Bölgesi (İzmir): Net göç hız verilerine bakıldığında İzmir’in yıllarca göç alan kentlerin başında yer aldığı anlaşılmaktadır. İzmir’e yalnızca farklı illerden değil ayrıca kırsal ilçelerinden de kırsal istihdam olanaklarının daralması, arazi mülkiyetlerinin parçalanması ve tarımda makineleşmenin yaygınlaşması nedeniyle kent merkezlerine doğru göçler yaşanmaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:162). Belirtilen unsurlar başta olmak üzere göçlerin İzmir kenti üzerindeki olumsuz etkilerini asgariye indirebilecek müdahale araçları geliştirilmeye çalışılmıştır. Göç, eğitim, çevre ve enerji gibi birçok kategoride yer alan unsurların bölgede yol açtığı olumsuz etkilerinin belirlenebilmesi için “İzmir Veri Bankası” kurularak tüm veriler takip edilmektedir (İZKA Faaliyet Raporu, 2023:25). Bu kapsamda göç olgusuna dönük sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik araştırmaların yapılması; göçle ilgili faaliyet yürüten kamu kurum ve kuruluşlarının elde ettikleri verilerin kurumlar arasında eşgüdümlü olarak bilgi paylaşımının yapılması; göçle gelen dezavantajlı gruplara uygun spesifik mesleki eğitimlerin verilmesi ve bu kişilerin toplumsal yaşama aktif katılımlarını destekleyecek faaliyetlerin desteklenmesi hedeflenmiştir (İzmir Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:165). “Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Uyum İçin Girişimcilik Kapasitesinin Geliştirilmesi” (ENHANCER) Projesi geliştirilerek Türkiye’de ikamet eden geçici koruma altındaki Suriyelilerin girişimcilik potansiyellerinin geliştirilmesi ve sosyo-ekonomik durumlarının iyileşmesine katkı sağlanması hedeflenmiştir (İZKA Çalışma Programı, 2024:66).

TR32 Bölgesi (Aydın-Denizli-Muğla): Muğla, Denizli ve Aydın illerini kapsayan bölge sahip olduğu sektörel çeşitlilik, turizm ve zengin doğal kaynaklarından dolayı göçleri kendisine çekmiştir. Ancak bölgeye göç eden nüfusun gelme amaçları, niteliği, hangi sektörlerde çalıştıkları ve gelecek olan potansiyel göçleri ne yönde etkileyeceklerinin tam olarak bilenememesi nedeniyle göç analiz projeleri

yürütülmektedir (Güney Ege Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:185). Bu bağlamda Güney Ege Kalkınma Ajansı tarafından göçle gelen bireylerin nitelik kazanabilmeleri için meslek eğitim kurslarının geliştirilmesi ve kent kimliği edinilmesine yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi için sosyal hizmet faaliyetlerine ve istihdam politikalarına önem verilmiştir (Güney Ege Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:61). Aynı zamanda nitelikli ve eğitilmiş öğrencilerin bölge dışına göç etmeleri üzerinde de durulmuştur. Beyin göçünün önlenmesi için bölge üniversiteleri ile bölge ekonomisi arasında entegrasyonun sağlanabilmesi için özellikle üniversitelerin meslek yüksekokullarındaki branşların yerel sektörel ihtiyaçlar doğrultusunda tasarlanması gerektiği tespitinde bulunulmuştur (Güney Ege Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:58). Bölgedeki en önemli tehdidin beyin göçü olması nedeniyle bölgedeki üniversiteler ile GEKA arasında beyin göçünü engellemeye yönelik ikili protokoller yapılmıştır. Üniversitelerde okutulan derslerin müfredatları uluslararası araştırmacıların da istifade edebileceği şekilde tasarlanmaya çalışılmıştır (Güney Ege Bölgesel Yenilik ve Girişimcilik Stratejisi, 2016:22).

TR33 Bölgesi (Aydın-Kütahya-Manisa-Uşak): Söz konusu bölgede göç olgusuna bakıldığında göze ilk çarpan durumun bölgenin kendi içerisinde hızlı nüfus artışının olmaması ve bölge dışına kalifiye nüfusun göç etmeye devam ediyor olmasıdır. Bölgede sanayi sektörü ve teknoloji kullanımını gerektiren iş alanlarının kısıtlı olması; hizmet sektöründe çalışacak nitelikli insan kaynağının yetersiz olması; ulaşım imkânlarının bölgelerarası farklılık göstermesi nedeniyle gelişmişlik düzeyi diğer bölgelerin oldukça gerisinde kalmıştır. Bütün bu olumsuz durumlar bölgenin sektörel olarak entegre olamayan, dağınık ve mekânsal ilişkiler bakımından parçalı görünmesine yol açmıştır. Dolayısıyla TR33 bölgesi için kalifiye, genç ve üretken nüfusun bölge dışına göç etmemesi için yaşam memnuniyetlerini artıracak stratejik önceliklere yer verilmiştir. Bu kapsamda bölgeye sanayi ve teknoloji kullanımını gerektiren üretim sektörlerine ulusal ve uluslararası yatırımlar yapılmıştır. Bu alanlarda ölçek, çeşitlilik ve katma değer artırılmaya çalışılarak nitelikli insan gücünün bölge dışına göç etmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Zafer Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:11-12). Bölgedeki gençlerin dijital dünyanın gerekliliklerine ve geleceğin mesleklerine uygun bireyler olarak yetiştirilmesine katkı sağlamak amacıyla “Mesleki Eğitim Sonuç Odaklı Programı” (MESLEK SOP) kurgulanmıştır. “Geleceğim Mesleğim” sloganıyla yürütülen çalışmalarla bölgedeki eğitilmiş genç nüfusun istihdamının sağlanması, bölgenin ve ülkenin ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücü havuzunun oluşturulması amaçlanmıştır (ZKA Çalışma Programı, 2024:21).

TR41 Bölgesi (Bursa-Eskişehir-Bilecik): Başta Bursa olmak üzere sanayi, tarım ve eğitim sektörlerinde kaydedilen önemli mesafelerle birlikte TR 41 bölgesinin net göç hızı da yükselmiştir. Daha çok bölge kentleri dışından göçlerin gelmesi bu bölgede ikamet edenlerinin önemli bir kısmının farklı illerden göç edenlerin oluşturmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra bölgedeki kırsal nüfus eğitim, sağlık ve sanayi sektörlerinin kent merkezine yakın yerlerde olması nedeniyle bu alanlara doğru göç etmişlerdir. Sonuç olarak kırsaldaki genç nüfus ve tarımsal faaliyetler azalma eğilimine girmiştir. Buna karşılık kent ve sanayi yoğun alt merkezlerinde genç nüfus sayısında artış olmuş ve bu gruptaki kişilerin kente entegrasyonları, yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve yoğun göçler dolayısıyla ortaya çıkan işgücü fazlalığının kontrol edilebilmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda dağ yöresi alt bölgelerinin sağlık, eğitim ve sosyal imkânları geliştirilerek özellikle gençlerin kent merkezlerine göç etmelerinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir (Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:193-198). Göç edenlerin istihdamlarına süreklilik kazandırabilmek amacıyla 2021 senesinde “İstihdam Yaratma Odaklı Kooperatif Hibe Programı” ilan edilmiştir. Ayrıca göçmenlerin girişimcilik ve geçim kaynakları imkânlarının iyileştirilebilmesi için “Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Uyum İçin Girişimcilik Kapasitesinin Geliştirilmesi” (ENHANCER) Projesi ile “İstihdam Yaratma Odaklı KOBİ Hibe Programı” ve “Girişimcilik Ekosistemindeki Kurumların Kapasitelerinin Geliştirilmesi için Hibe Programları” ilan edilmiştir (BEBKA Çalışma Programı, 2024:29).

TR42 Bölgesi (Bolu-Düzce-Kocaeli-Sakarya-Yalova): Bölgede sanayi tesislerinin fazla olması istihdam ihtiyacını karşılar nitelikte olup, işsizlik sebebiyle dış bölgelere göçün nadir rastlandığı bir bölgedir. Ayrıca bölgede yükseköğrenim mezunu olan nitelikli kişiler de bölgede kalarak bu konuda dışa göç edilmesine karşı bir direnç geliştirilmiştir (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:17). Bunun yanında bölgedeki kırsal ve kentsel alanlar sosyal bakımdan bütünleştiği için kırsal alanlarda da verimli ve aktif yaşam alanları yer almaktadır. Bu nedenle kırdan kente göçler diğer bölgelere kıyasla görece seyreklerdir. Bölge içerisinde dış bölgelere göç eğilimleri seyrek olduğu için mevcut durum korunmaya çalışılmıştır. Kırsal hizmet kapasiteleri ve eğitim hizmetleri teknolojiyle buluşturulmuştur. Bu hizmetler geliştirilerek yaşanabilir, öğrenen ve rekabetçi bir bölge oluşturulmaya çalışılmıştır (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:20-23). Elbette bölgenin olumlu yanlarının olması farklı bölgelerden göçlerin alınmasına yol açmıştır. Göçler içerisinde eğitimsiz ve yoksul kesimlerin olması bölgedeki gelir eşitsizliğini artırmıştır (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:47). Bu nedenle bölgede dezavantajlı grupların istihdam olanaklarının artırılması, kırsal alanda işgücünün niteliğinin geliştirilmesi, bölge işgücü piyasasının takibi yapılarak piyasanın ihtiyaç duyduğu nitelikteki kişilerin istihdamının sağlanması hedeflenmiştir (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:100). Ayrıca kırsal yaşam alanlarından göç edenlerin sanayi ve endüstri yoğun alt bölgelere ve bu bölgelere yakın merkez yerleşkelere uyumlarını kolaylaştırmak için amaç ve ölçek odaklı sosyal politikaların oluşturulmasına (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:165) ve farklı kimliklerin kente entegresini sağlayacak sosyo-kültürel etkinliklerin yapılmasına (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:176) önem verilmiştir. Bölgede sürdürülebilir kırsal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için “Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma ve Turizm Sonuç Odaklı Programı” (KIRSOP) hayata geçirilmiştir. Bu program vasıtasıyla kırsalda sürdürülebilir turizm ekonomisinin ortaya çıkartılmasına bağlı olarak kırsal kesimlerde sürdürülebilir ekonomik faaliyetlerin yaygınlaştırılması ve bu sayede kırdan kente göçlerin azaltılması amaçlanmıştır (MARKA Faaliyet Raporu, 2023:43).

TR51 Bölgesi (Ankara): Uzun yıllar boyunca sahip olduğu güçlü eğitim alt yapısı, gelişmiş ulaşım ağları, sağlık, sanayi, tarım sektörlerinin çeşitlilik göstermesi ve elbette Türkiye’nin başkenti olması nedeniyle Ankara uzun yıllar boyunca nüfus mobilitesini koruyan ve göç alan bölge konumundadır. Göç edenlerin eğitim geçmişlerine bakıldığında ilk göze çarpan diğer bölgelerin aksine Ankara’ya nitelikli ve dinamik nüfusun göç ettiği bir bölgedir. Kentin göç profiline yansıyan bu olumlu yanının aksine bölgedeki ilçeler arasında gelişmişlik bakımından dengesizliklerin olması başta genç nüfus olmak üzere nitelikli insan gücünün kent merkezlerine göç etmesine neden olmuştur. Kent merkezi ve çevresindeki yerleşkelerin aşırı göç alması nedeniyle kentsel alt ve üst yapı hizmetleri yetersiz kalmaya başlamıştır. Bunun için bölgede yerel kamu hizmetleri üzerindeki aşırı yükü hafifletecek ve vatandaşların ihtiyaçlarına karşılık verecek tedbirlerin alınması hedeflenmiştir. Ayrıca kırsal bölgelerden kente göç akışlarını azaltmak için ilçelerin sosyal ve fiziki alt yapılarının güçlendirilmesi ile kırsaldaki istihdam alanlarını geliştirecek özgün mesleki eğitim imkânları sunulmaya çalışılmıştır (Ankara Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:52). Bu kapsamda “Yeni Nesil Kırsal Kalkınma Sonuç Odaklı Programı” hazırlanarak kırsal bölgelerde geleneksel çiftçi biçiminden modern çiftçi biçimine geçilmesi ve kentteki teknolojik altyapı imkânlarının kırsalla da buluşturularak kırsalda gençlerin girişimci faaliyetlerin artırılması amaçlanmıştır (Ankara Kalkınma Ajansı Çalışma Programı, 2020:28). Öte yandan alt bölgelerde yaşanan nüfus kaybına bağlı olarak bu bölgelerin nüfus yaş ortalamasının yükselmesi nedeniyle yaşlıların yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması için mobil hizmet araçlarının sayısının artırılması ve tarımla uğraşan kesimin göç etmesinin önüne geçilebilmesi için tarımsal verimliliği ve çeşitliliği artıracak uygulamalar hayata geçirilmeye çalışılmıştır (Ankara Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:75).

TR52 Bölgesi (Karaman-Konya): Bölgede net göç hızı sıfıra yaklaşmaktadır. Bunun en önemli gerekçesi özellikle genç nüfusun üniversite eğitimi almak için farklı bölgelere göç etmesidir. Göç edenlerin büyük bir kısmının gençlerden oluşması bölgede yaşlı nüfus oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına neden olmuştur. Öte yandan bölgeye göç edenlerin büyük kısmı demografik özellikleri bakımından vasıfsız ve okuma yazma bilmeyen yoksul işçilerden oluşmaktadır. Bu kapsamda göç edilen bölgelerde iç göçün yönetilmesi ve bu yerlerde yoksullukla mücadele edilebilmesi; sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik sorunların tespit edilebilmesi için kamu kurum ve kuruluşları ile üniversite ortaklıklarıyla projelerin geliştirilmesi ve alan araştırmalarının yürütülmesi hedeflenmiştir. Ayrıca göç veren dağlık alanlara tersine göçün teşvik edilebilmesi için bu yerleşim yerlerinde organik tarım imkânlarının geliştirilmesi ve bölge tanıtımlarının yapılarak turizme kazandırılması amaçlanmıştır (Mevlâna Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:116). 2023 senesinde “Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı” (SOGEP) geliştirilerek göç ve kentleşmeden kaynaklanan sosyal sorunların giderilmesi ve istihdam edilebilirliğin kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Konya Ticaret Odası paydaşlığında göç-girişimcilik ve etkili iletişim konularında başarı elde edebilmek için nelerin yapılabileceğinin ele alındığı ENHANCER programı düzenlenmiştir. Yurt dışından bölgeye gelen yabancı işçilerin çalışma haklarının anlatılması için Konya Sanayi Odası, İŞKUR ve SGK İl Müdürlüğü koordinasyonunda “Yabancı Çalışanlar Hakkında Bilgilendirme Toplantısı” düzenlenmiştir (Mevlâna Kalkınma Ajansı Faaliyet Raporu, 2023:35-50).

TR61 Bölgesi (Antalya-Burdur-Isparta): İstanbul’dan sonra Türkiye’de en fazla göç alan ikinci bölgedir. Ancak bölgedeki kentlere yapılan göçlerin nedenleri arasında farklılıklar söz konusudur. Örneğin Isparta ve Burdur’a yapılan göçlerin temel nedeni yükseköğrenim amaçlıdır. Buna karşılık Antalya’daki göçler kentin turizm, tarım ve inşaat sektörlerinde avantajlı konumda olması nedeniyle daha çok eğitim düzeyi düşük kişiler tarafından yapılmaktadır (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:116). Bu durumlar sosyal sorunların ve kentsel altyapı hizmetlerinin yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bu çerçevede, bölgeye yönelik yoğun göç hareketlerinin ardından ortaya çıkan sosyal sorunların önlenmesi amacıyla, özellikle yoksul ve dezavantajlı grupların sosyal dışlanmasını engelleyecek ve kentsel yaşamla bütünleşmelerini destekleyecek çeşitli faaliyetlerin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda, mesleki eğitim programlarıyla vasıflı iş gücünün oluşturulması; ayrıca eğitim amacıyla bölgeye göç eden genç nüfusun eğitim sistemine uyumunu kolaylaştırmak üzere hızlandırılmış kursların düzenlenmesi planlanmıştır (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:130). Bölgedeki en önemli diğer sorunlardan diğeri de birçok bölgede olduğu gibi kırsaldan kent merkezlerine yapılan göçler olmuştur. Özellikle kırsaldaki çobanların yaşam standartlarının zor olması bu kişileri kente göç etmeye zorlamıştır. Kırsaldaki küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği işiyle uğraşan çobanların yaşam kalitesinin artırılması amacıyla “Sürü Merada Çoban Karavanda” projesi geliştirilmiştir. Kırsaldaki çobanlara tahsis edilen karavanlarla evlerindeki imkânlar kırsalda da sağlanmaya çalışılmıştır (BAKA, 2023:59-60).

TR62 Bölgesi (Adana-Mersin): Gerek Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelen iç göçler gerek 2011 senesinde Suriye’de yaşanan siyasi kaos nedeniyle yapılan dış göçlerden en fazla etkilenen yerlerin başında Mersin ve Adana kentlerini içerisine alan TR62 bölgesi gelmektedir. Son zamanlarda söz konusu bölgenin her ne kadar göç veren bir bölge pozisyonunda olduğu belirtilse de bölgeye daha önce gelen göçmen nüfusun tam anlamıyla konumlandırılamamaları nedeniyle göçten kaynaklı kentsel ve toplumsal sorunlar devam etmektedir. Bu yüzden bölgede hem iç hem de dış göçlerden kaynaklı olumsuz çıktıların yönetilebilmesi için birtakım tedbirler alınmaya çalışılmıştır (Çukurova Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:108-114): İlk olarak bölgede göç araştırmaları ve toplumsal entegrasyon merkezi kurulması hedeflenerek akademisyenler, sivil toplum temsilcileri ve diğer dış paydaşların katılımıyla göçün kent ve birey üzerindeki olumsuz etkileri azaltılmak istenmiştir.

“Yabancıların Kent Ekonomisine Katkısı” başlıklı projenin sonuçları düzenlenen bir konferansla kamuoyuyla paylaşılmıştır (Çukurova Kalkınma Ajansı 2023:44). İkinci tedbir, göç sonrası kentleşmesi ivme kazanan yerleşim yerlerinin fiziki alt ve üst yapı ihtiyaçları güçlendirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle mekânsal ve barınmayla ilgili problemleri giderici nitelikte politikaların üretilmesi amaçlanmıştır. Üçüncü hedef daha çok iç göçlerle ilgilidir. Kırdan kentlere doğru yapılan göçlerin azaltılabilmesi için kırsaldaki itici faktörlerin bertaraf edilerek kırsal kalkınmanın ve kırsal altyapının kuvvetlendirilmesi amaçlanmıştır. Dördüncü tedbir, dezavantajlı grupta yer alan bireylerle ilgilidir. Göç edilen yerlerde ikamet eden yaşlı, çocuk, engelli ve kadınların sosyal ve ekonomik yaşama kazandırılabilmesi için meslek edinme kursları ile çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin sunulması hedeflenmiştir. Beşinci tedbir, göçmen nüfusun istihdamına ilişkindir. İstihdam alanları belirlenerek göç edenlerin becerilerine uygun şekilde istihdama kazandırılmaları için eğitimlerin, kursların, programların ve projelerin düzenleneceği belirtilmiştir. “Migration4Work İşgücü Göçü Politikaları ve Yönetişimi Uluslararası Konferansı”nda göç ve işgücü politikaları konusunda detaylı bilgilendirmeler yapılmıştır (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2023:47). Altıncı tedbir ise mevsimlik tarım işçilerini kapsamaktadır. Mevsimlik işçiler tarafından yapılan göçler zaman içerisinde kalıcı işçi göçü formuna dönüşmüştür. Mevsimlik işçilerin yaşam alanlarının hijyen olarak iyileştirilmesi ve işçiler ile ailelerinin düzenli sağlık testlerinin yapılması ve bölgelerarası ortaklıklar sağlanarak mevsimlik işçi göçüne yönelik mekânsal ve toplumsal uyumlarının sağlanması amaçlanmıştır.

TR63 Bölgesi (Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye): Bölgenin iç göç hareketleri açısından diğer bölgelere kıyasla hareketli olduğu söylenemese de özellikle sınır bölgesinde yaşanan sosyo-politik gelişmelerden dolayı yoğun dış göçe maruz kalmıştır. Özellikle Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye’de kurulan kamplara geçici koruma altındaki Suriyeli nüfus yerleştirilerek Suriyeli göç konusu üç kent için bölgesel bir sorun haline gelmiştir. Bundan dolayı hem bölgelerarası hem de uluslararası göç yönetimi politika tedbirlerinin alınması kaçınılmaz olmuştur (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:31). Öte yandan 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraşlı merkezli depremlerden dolayı bölgede birçok insan farklı bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Bundan dolayı deprem sonrası süreçte kısa vadede göçten kaynaklı iş kaybının önüne geçilebilmesi; kırsal istihdamın desteklenmesi; depremden az hasar alan kırsal yerleşkelerin alt/üst yapı kapasitelerinin iyileştirilmesi ve buralara okul öncesi eğitim başta olmak üzere eğitim tesislerinin kurulması hedeflenmiştir (DOĞAKA 2024-2028 Taslak Bölge Planı, 2024). “TR63 Bölgesi Kırsal Kalkınma Stratejisi” devreye konulmuştur. 6 Şubat’ta meydana gelen deprem felaketlerinin ardından bölgenin kırsalından ve merkezinden farklı kentlere doğru yoğun bir göç yaşanmıştır. Kırsal alanlara etkisi barınmanın çok ötesine geçmiştir. Tarımsal araziler kullanılamaz hale gelmiştir. Bakımsız kalan hayvanlar telef olmuştur. Tüm bu olumsuz sonuçlara karşı kırsalın yeniden canlandırılabilmesi için yeni kırsal kalkınma stratejileri hazırlanmıştır. Mekânsal planlama raporları oluşturulmuş ve kırsalda potansiyel yatırım alanlarının araştırılması yapılarak göç edenlerin yeniden dönmeleri teşvik edilerek bölge kalkındırılmaya çalışılmıştır (DOĞAKA Çalışma Programı, 2024:48-49). “Güdümlü Proje Desteği” projesi kapsamında ise bölge turizm canlandırılmasına, alt ve üst yapıların modernleştirilmesine ve bölgedeki kentlere göç edenlerin sosyal yaşamlarının kolaylaştırılmasına yönelik geliştirilen projelerin kalkınma ajansı tarafından destekleneceği duyurulmuştur (DOĞAKA Çalışma Programı, 2022:49).

TR71 Bölgesi (Aksaray-Kırıkkale-Kırşehir-Niğde-Nevşehir): Göç almaktan ziyade göç veren bölge özelliği göstermektedir. Bölgede geçimini tarımdan sağlayan ailelerin yeterince gelir elde edememesi, istihdam ve eğitim olanaklarının kısıtlı olması nedenleriyle farklı bölgelere göç edilmesini zorunlu kılmıştır. Bölgede gerçekleşen göçlerin hem kentsel alanlarda hem de çevre metropollerin üzerinde baskı yaratmaması için bölgelerarası ekonomik ve toplumsal entegrasyonun güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca gelir dağılımının bölge içinde eşit olarak pay edilmesinin sağlanmasıyla dengeli bir

kalkınma modeli benimsenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda sayıca az olsa da bölgeye göç eden dezavantajlı gruptaki bireylerin yaşam standartlarının yükseltilmesiyle sosyal kalkınmanın sağlanabileceği düşünülmüş ve bu kesimdekilere sosyal yardımlardan daha fazla istifade edebilmeleri imkânı taahhüt edilmiştir (Ahiler Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:64-74). Mevsimlik göçebe çocukların eğitimlerini sürdürmelerine ayrıca önem verilmiştir. Kırsal alanlarda yaşayan ve mevsimlik olarak göç eden çocukların başka yerlere göç etmelerinin önüne geçmek ve eğitimlerine her mevsim devam etmelerini sağlamak amacıyla kırsaldaki eğitim imkânlarının geliştirilmesi için “Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Projesi” hayata geçirilmiştir (AHİKA Çalışma Programı, 2024: 96). Bölgede teknolojik imkânlar geliştirilerek “dijital göçmenler” için cazibeli hale getirilmesi hedeflenmiştir. 2023 senesinde başlatılan “Nevşehir Dijital Göçebelik Ortamının İyileştirilmesi” projesiyle Nevşehir pilot kent olarak belirlenmiştir. “Dijital Göçebelik ve Nevşehir Yatırım Ekosistemine Uygunluğu” raporu hazırlanarak bölgenin dijital göçmenleri çekmesi için dijital göçebe pazar ağının görünürlüğünün artırılması sağlanmıştır (AHİKA Çalışma Programı, 2024:25-26).

TR72 Bölgesi (Kayseri-Sivas-Yozgat): Kayseri istisna olmak üzere Sivas ve Yozgat illeri bölge içerisinde göç veren iller sıralamasında Türkiye ortalamasının üzerinde olup en çok göç veren ilk 20 il arasında yer almaktadır. Yine kırsal alanların kalkınması bakımından Sivas ve Yozgat, Kayseri ile kıyaslandığında bu kentin bir hayli gerisinde kalmışlardır. Bölgede ilk etapta Sivas ve Yozgat’ın göç veren iller profilini düzenlemeye dönük harekete geçilmiştir. İşgücü açığının giderilmesi ve istihdam olanaklarının artırılabilmesi için insan odaklı sürdürülebilir kalkınma modeline önem verilmiştir. Bu kapsamda bölgeden farklı büyükşehirlere doğru yapılacak olan göçleri engelleyebilmek için başta çocuklar, yaşlılar ve engelliler olmak üzere toplumun farklı kesimlerindeki bireylerin yaşam standartlarını yükseltici kentsel tasarım uygulamalarının ve mekânsal planlamaların hayata geçirilmesi hedeflenmiştir (Orta Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:64). Aynı zamanda bölgenin eğitim olanaklarının geliştirilerek, işgücü ihtiyacı duyulan alanlara özgü mesleki eğitim kurslarının açılması ve bunun yanı sıra bölgeye göçü tersine çevirebilmek için ulaşım, sağlık, teknoloji ve modern tarım geliştirilerek bölgesel kalkınmanın sağlanması arzulanmıştır (Orta Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:126-149). Bu kapsamda ajans eliyle kırsal kalkınmanın desteklenmesi amacıyla Yatırım Destek Ofisi (YDO) uzmanları tarafından sürdürülebilir tarım uygulamaları ve gıda sistemleri planları hazırlanmıştır. (ORAN Çalışma Programı, 2023:104). Özellikle yurt dışında yaşayan Türklerin Türkiye’ye yeniden dönmeleri için YDO aracılığıyla Avrupa ülkelerindeki iş adamları nezdinde sürdürülebilir ilişkiler kurma noktasında “İş Adamları Zirveleri” düzenlenmiştir (ORAN Çalışma Programı, 2023:74).

TR81 Bölgesi (Bartın-Karabük-Zonguldak): Batı Karadeniz bölgesi nüfus artış hızı bakımından Türkiye ortalamasının altında kalan ve göç veren bölge olarak göze çarpmaktadır. Bölgenin göç vermesindeki en önemli nedenleri arasında bölge illerinin ekonomik sorunlar yaşaması ve demir-çelik sektörlerindeki sorunlar yer almaktadır (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı I. Cilt, 2014:166). İlgili kalkınma ajansı tarafından bölgede gerçekleştirilen kapsamlı analizler ve paydaş görüşmeleri sonucunda, bölgenin temel sorununun işsizlik olduğu; işsizliğe bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik sorunların ise farklı bölgelere yönelik göç hareketlerini tetiklediği tespit edilmiştir. Bu olumsuz duruma karşı bölgede, bilhassa kırsal alanlarda, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınma modelinin hayata geçirilmesi istenmiştir. Teknolojik gelişmeler takip edilerek yenilikçi uygulamaların sanayi, turizm, hizmet, orman, mobilya ve endüstri sektörlerine aktarılıp yeni istihdam alanlarının kurulması ve mevcut olanların ise güçlendirilmesi öncelikli alanlardan olmuştur (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı II. Cilt, 2014:5). Batı Karadeniz bölgesinin en önemli sorunlarının başında işsizlik ve buna bağlı ortaya çıkan ekonomik sorunlar olduğu (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı III. Cilt, 2014:25) anlaşılmaktadır. Tüm bu girişimlerle göçün kırsal alanlara yönlendirilmesi

amaçlanmıştır. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde modern yöntem ve tekniklerin uygulanması için teşvikler sunulmuştur. Büyük kentlere istihdam amacıyla göç etmiş ancak mesleki faaliyetlerini dijital teknolojiler aracılığıyla uzaktan sürdürebilen bireyler “dijital göçmen” olarak tanımlanmaktadır. Bu kesimin bölgeye geri dönüşünü teşvik edebilmek amacıyla gerekli teknolojik altyapının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir (BAKKA Çalışma Programı, 2024:50-76).

TR82 Bölgesi (Çankırı-Kastamonu-Sinop): Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerini kapsayan bölgede, sanayileşme süreciyle birlikte kırsal alanlardan kent merkezlerine göç hareketleri artarken aynı zamanda başta İstanbul ve Ankara olmak üzere istihdam olanaklarının daha gelişmiş olduğu metropol kentlere yönelik nüfus akışı da hız kazanmıştır. Bu durumun sonucunda başta kırsal alanlar olmak üzere kent merkezlerinde genç nüfus oranı bir hayli düşmüştür. Bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınmasının sağlanabilmesi için demografinin gençleştirilmesi politikasının hızlı bir şekilde hayata geçirilmesi planlanmıştır. Bunun için bölgede üretken ve dinamik bir nüfus yapısının oluşturulabilmesi amacıyla burada bulunan illerdeki üniversitelerin nicelik ve nitelik olarak geliştirilmesi (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:8); kırsaldaki tarım arazilerinin dağınık ve aile işletmeleri biçiminde olmasından dolayı bu alanların bütünleştirilmesi ve uzmanlaştırmaya dayalı üretimin teşvik edilmesi (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:55); yerel kültür tanıtımının yapılabilmesi için ekoturizm ve agroturizm gibi yan turizm faaliyetlerine önem verilmesi (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:116) ve kamu personelinin bölgede daha uzun süre tutulabilmesi için sosyal tesislerin yapılması, kursların ve etkinliklerin kapasitenin güçlendirilmesiyle (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:161) göçlerin engellenebileceği düşünülmüştür. Bu politika hedeflerinin yanı sıra sürekli göç alan kentlerin göçlere karşı dirençlerinin artırılması ve kamu hizmet sunumu kapasitelerinin güçlendirilebilmesi için 2010 senesinden günümüze düzenli olarak “Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı” uygulanmaktadır (KUDAKA, 2024:87).

TR83 Bölgesi (Amasya-Çorum-Samsun-Tokat): Sınırlı yaşam imkânı nedeniyle eğitimli ve genç nüfusun göç ettiği bölgelerden bir diğeri de TR83 bölgesidir. Bölgedeki göçlerin daha çok kent merkezlerinden başka illerin kent merkezlerine doğru gerçekleşmesi nedeniyle kent merkezlerinde yaşayan nüfusun göç etmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bölgedeki illerin kent merkezlerinin mekânsal ve sosyal yaşam kalitesinin iyileştirilerek kentlere göç edenler için toplumsal içermelerinin sağlanması amaçlanmıştır (Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:5). Bölgedeki kentlerin mekânsal gelişimlerinin sağlanmasıyla göçlerin terse döneceği ve bölgeden daha önce göç eden nüfusun yeniden geleceklere düşüncesi bulunmaktadır. Bölge nüfusunun göç yoluyla yeniden artması ihtimaline karşı kentsel hizmet kalitesi artırılmaya ve sürdürülebilir kentsel ölçek çalışmalarına önem verilmiştir (Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:14). Aynı zamanda kentte istihdam çeşitliliğinin artırılması ve işsizliğin azaltılması konularına stratejik öncelik verilmiştir (Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:35). Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP) ve bundan ayrı olarak “Güdümlü Proje Desteği” kapsamında göç ve bundan kaynaklanan sorunların çözümü için geliştirilecek projeleri desteklemeye ve bunların uygulamalarını yaygınlaştırmaya çalışılmaktadır.

TR90 Bölgesi (Artvin-Giresun-Gümüşhane-Ordu-Rize-Trabzon): Bölgenin gelişmemesinin hem sebebi hem de sonucu olarak göç olgusu görülmüştür. Kamu hizmetlerinin eksikliği ve ekonomik imkânların yetersizliği bölgedeki insanların göç etmelerini hızlandırarak genç nüfusun yerine emekli ve yaşlı nüfusun gelmesine neden olmuştur. Bu durumların ise bölgenin kalkınmasını engellediği sonucuna ulaşılmıştır. Trabzon kenti göçleri absorbe ederek büyümenin bölgesel odağı haline gelmiştir. TR90 bölgesi kıyı kesimleri ile iç bölgeleri birbirlerinden ayrı olarak izole bir şekilde gelişmektedir. Bu kapsamda bölge içerisinde hem tersine göçü sağlamak hem de dengeli kalkınmanın inşa edilebilmesi

için iç bölgeler ile kıyı kesimleri arasında fonksiyonel bağlantıların kurulması planlanmıştır (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:4-6). Bölgede yoğun biçimde dış göç yaşanmakta; buna ek olarak, kırsal alanlarda eğitimin taşınabilir sistemle sürdürülmesi nedeniyle aileler çocuklarının eğitime erişimini sağlamak amacıyla kent merkezlerine göç etmektedir. Bu yapısal sorunlara karşılık bölgenin sosyo-ekonomik dönüşüme kapalı yapısının aşılması ve kalkınma dinamiklerine entegre edilmesi hedeflenmiştir. Bunun için ise parçalı olan arazi yapılarındaki etkinliği ve verimliliği yükseltmenin yolları aranmış, tarımda rekabetin artırılması amaçlanmış ve tarımda teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması üzerine politikalar üretilmeye çalışılmıştır (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:173). Bölgede göçlerin yönetilebilmesi için göç çalışmaları düzenlenmiştir. Ayrıca “Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Entegrasyonun Sağlanması için Girişimcilik Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi” (ENHANCER) ile “Dijital Ekonomi, Girişimcilik ve Göç” konulu projeler geliştirilerek dijital ekonomi ve girişimciliğin mülteciler üzerindeki olumlu etkileri hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Bölgedeki mevcut göçmen profilinin belirlenmesine yönelik olarak da “Türkiye’de Kalkınmaya Duyarlı Göç Yönetimi Politikalarının Uygulanmasına Destek Projesi” (SUMMIT) hazırlanmıştır (DOKA Faaliyet Raporu, 2020:55-57).

TRA₁ Bölgesi (Bayburt-Erzincan-Erzurum): Bayburt, Erzincan ve Erzurum illerini kapsayan TRA1 bölgesi, net göç hızı bakımından artış eğiliminde olmakla birlikte; uzun süren kış mevsimi ve bölgedeki yaşam koşullarının görece düşük olması, yaşam memnuniyetini olumsuz etkileyerek özellikle kırsal kesimde yaşayan genç nüfusun bölge dışına göç etmesine yol açmaktadır. Bu demografik hareketliliğin bir sonucu olarak kırsalda yaşayan kadınların %75.3’ü tarım sektöründe, erkeklerin ise %62.9’u hizmet sektöründe istihdam etmektedir (Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:30). Tarımla daha çok kadınların ilgilenmesi, erkeklerin ise tarımla uğraşmak yerine düşük maaşlarla metropol kentlerde çalışmayı tercih etmesi bu bölgede inşaat sektöründe çalışacak işgücüne ciddi şekilde ihtiyaç doğurmuştur (Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:84). Belirtilen olumsuz etkenlerin önlenmesi amacıyla bölgenin sosyo-kültürel, rekreasyonel ve sanatsal kapasitelerinin geliştirilmesi ve kırsal alanların cazibesinin artırılması öncelikli politikalar arasında yer almıştır (Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:129). Bölgede yapılan çalışmalar sonucunda işsizlik ve göçün en önemli iki problem olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda “Kadınların ve Gençlerin İşgücü Potansiyelinin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı” ile genç girişimcilere mesleki-teknik kabiliyetlerinin geliştirilebilmesi ve kadın kooperatifleri ve kadın girişimci derneklerinin güçlendirilmesi için faaliyetler yürütülmüştür (KUZKA Çalışma Programı, 2022:17). Ayrıca “Batı Karadeniz Bölge Kalkınma Programı” hazırlanarak bölgeye tersine göçün sağlanması, nüfusun kırsalda tutulması ve genç nüfus sayısının artırılması gibi sonuçlara ulaşılması hedeflenmiştir (KUZKA Çalışma Programı, 2023:25).

TRA₂ Bölgesi (Ağrı-Ardahan-Iğdır-Kars): Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerini kapsayan TRA2 bölgesi, genel olarak dış göç vermekte olup bu durum bölgenin net göç hızının yüksek seviyelerde seyretmesine neden olmaktadır. Bu nedenle bölgede nitelikli insan gücü ve sosyal sermaye yitirilmiştir. Serhat Kalkınma Ajansı tarafından 2013 senesinde bölgede “Yoğun Kamu Göçü Projesi” başlatılmış olup bölgede çalışan kamu personelinin sorunları tespit edilerek bölgede uzun süreli kalabilmeleri için çözüm üretilmeye çalışılmıştır (Serhat Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:11-12). Ancak bölgenin zorlu kış iklimine sahip olması, sosyal donatıların yetersizliği, kalifiye insan gücünün göç ederek yeniden dönmek istememesi ve ekonomik alanda yaşanan sorunlar bölgenin kalkınmasını adeta kısır döngüye sokmaktadır. Bu kapsamda bölge illerinde nitelikli işgücünün kazanılması için yaşam boyu işgücü eğitim programları düzenlenmeye; hem kamu hem de özel sektör çalışanlarının sosyal ve fiziki yaşam koşulları iyileştirilerek bölgede uzun süreli kalmaları için tedbirler alınmaya çalışılmıştır (Serhat Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:47-49). Bölgenin, bölge planında yer alan tedbirlerin

gerçekleştirilebilmesi için gençlere ve kadınlara “Çağrı Merkezi Operatörlüğü Eğitimi” ve “Fotoğrafçılık, Sosyal Medya Yönetimi ve İçerik Üretimi Eğitimleri” verilmiştir. Bu sayede kadınların ve gençlerin hem maddi gelir elde etmeleri hem de sosyal medya kanallarında bölgenin tanıtımının yapılması amaçlanmıştır (SERKA Çalışma Programı, 2025:17). “Jeopark Ardahan GÜdümlü Projesi” ile de bölgedeki jeosit alanlarının turizme kazandırılarak yeni bir istihdam alanının açılması hedeflenmiştir (SERKA Çalışma Programı, 2024:84).

TRB₁ Bölgesi (Bingöl-Elâzığ-Malatya-Tunceli): Tunceli sürekli göç verirken diğer iller daha çok hem göç alan hem de göç veren iller konumundadır. Özellikle Malatya ve Elâzığ’ın diğer illere kıyasla cazibe merkezi olduğu söylenebilir. Malatya ve Elâzığ’ın bölgedeki illere yakın olması ve bu illerde tarım alanlarının ve sanayinin görece gelişmiş olmasından dolayı kendilerine yakın olan diğer doğu illerinden yoğun göç almaktadır. Bölgenin göç rotası Doğu-Batı ve Güney yönlü seyrederken Kuzey’ine doğru daha seyrek. Göçün yönüne yerleşim yeri açısından bakıldığında ise diğer bölgelerle benzer olarak kırdan kente doğru gerçekleşerek göçler kent merkezleri üzerinde baskı oluşturmaya başlamıştır. 6 Şubat’ta yaşanan depremler göç hareketliliğini büyük boyutlara ulaştırmıştır. Depremlerin etkisiyle kırsaldaki tarım alanlarında ve hayvan üreticiliğinde verim kaybı yaşanmıştır (Fırat Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:42). Bölge ilçelerinde ölçek ekonomilerinin oluşturulması, yeni üretim alanlarının kurulması, eğitim, sağlık ve hizmet sektörlerini ilçelere doğru genişleterek kent merkezleri üzerindeki göç baskısı hafifletilmeye çalışılmıştır (Fırat Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:105). Kırsal alanların yeniden kalkındırılması için faaliyetler yürütülmüştür. Örneğin “Tarımsal Ortak Makine Parkları Kurulması Projesi” ile Malatya’da tarımsal üretimin canlı tutulması ve deprem sonrasında kırsalı terk etmek zorunda kalanların yeniden buralara gelmeleri için ortak kullanım parkları kurulmuştur. Vatandaşların bu alanlarda kayıplarını işlemeleri için her türlü teknik destek sağlanmıştır. Göçler nedeniyle metropolleşmeye başlayan Elâzığ ve Malatya kentlerinin ekonomik olarak kalkınabilmeleri ve nüfusun bölge içerisinde tutulabilmesi amacıyla “Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı” başlatılarak uygun görülen projeler mali ve teknik yönlerden desteklenmiştir (FKA Faaliyet Raporu, 2023:40-56). Kırsalda tarımla uğraşan genç ve kadınların farklı yerlere göç etmemeleri için ise “Nitelikli Genç Tarımsal Girişimciliğin Geliştirilmesi” projesi başlatılmıştır. Özellikle tarım işiyle uğraşan veterinerlik, su mühendisliği ve ziraat mühendisliği son sınıf öğrencilerine proje hazırlama, girişimcilik ve tarımsal alanda destek alınması süreçleriyle ilgili eğitimler verilmiştir. Böylelikle kadın ve gençlerin tarımsal girişimcilik kapasiteleri artırılmaya çalışılmıştır (FKA Çalışma Programı, 2024:55).

TRB₂ Bölgesi (Bitlis-Hakkâri-Muş-Van): Van ili dışındaki diğer iller sürekli göç vermektedir. Van’ın bölgenin odak merkezi olması iç göçlerin buraya yönelmesine neden olmuştur. Göçler yalnızca bölge içerisinde gerçekleşmemiştir. Çalışma ücretlerinin düşük olması, sosyal imkânların kısıtlılığı ve zorlu kış şartlarından dolayı bölge dışına da göçler yaşanmıştır. Bölge içinden Van’a yapılan yoğun göçler plansız imarlaşmaya ve kentsel hizmet kapasitesinin yetersiz kalmasına yol açmıştır. Aynı zamanda bölge dışına gerçekleştirilen göçler neticesinde kırsal alanda hayvancılık ve tarımla uğraşacak işgücü kaybolmuştur (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:223-225). Bu doğrultuda bölgede iç ve dış göç hareketlerini kontrol altına alabilmek için birtakım projeler hazırlanmıştır. Kırsalda küçükbaş hayvan yetiştiriciliği canlandırılarak vatandaşların gelirleri artırılmaya çalışılmıştır (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:232). “Bahçesaray Ceviz ve Bal Paketleme Tesisine Kavuşuyor” projesi ile net göç veren Bahçesaray ilçesinin işgücü sermayesinin korunması, istihdamın artırılması ve toplumsal refahın yükseltilmesi amaçlanmıştır (DAKA Faaliyet Raporu, 2022:62). Ayrıca Van Gölü’nün çevresi turizme kazandırılmaya (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:237); göç sonucu mekân kalitesinin düştüğü yerlerde planlı yapılaşmaların yapılmasını amaçlayan (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:271) projeler hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

TRC₁ Bölgesi (Adıyaman-Gaziantep-Kilis): Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinden oluşmaktadır. Bölge nüfus yoğunluğu açısından Türkiye’de beşinci sırada yer alırken ülke ortalamasının da üzerindedir. Bu durumun en önemli gerekçeleri arasında Gaziantep’e yapılan Suriye menşeli sınır ötesi göçler ve bölgenin doğurganlık oranının yüksek olması yer almaktadır. Gaziantep haricindeki Adıyaman ve Kilis illeri ise göç veren iller konumundadır. Bölgeye gelen yoğun plansız göçler çarpık kentleşmeye, alt yapı hizmet kapasitesinin taşmasına, yeşil alanların tahribine ve su kaynakların hızla tükenmesine neden olmuştur (İpekyolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:59). Öte yandan başta Suriye kaynaklı göçler bölgede kayıt dışı istihdamı ve sosyal uyum problemlerini doğurmuştur. Buna karşın ilgili kalkınma ajansı tarafından göçle gelen kişilerin sosyal, ekonomik ve mekânsal ortama uyumlarını sağlayabilmek için kentlilik bilincini geliştirmeye yönelik faaliyetler üretilmeye çalışılmış ve yoksullukla etkin mücadele edebilmek için bölgede araştırma merkezleri kurulmuştur (İpekyolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:103-104). Bölgede bir taraftan dış göçlerle mücadele stratejileri geliştirilirken diğer yandan bölgenin kendi içindeki kırdan kente gelen göçmenlerin yönetilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda sürdürülebilir kırsal kalkınmanın tesis edilebilmesi için kırsal alt yapının güçlendirilmesine (İpekyolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014: 108); işsizliğin azaltılmasına ve göç olgusu bölgesel olarak ele alınarak bölge içindeki kalkınmışlık farkının azaltılması amaçlanmıştır (İpekyolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:128). Bölgede oldukça geniş kapsamlı göç analiz raporu hazırlanmıştır. Hem bölgeye göç edenlerin hem de bölgeden farklı yerlere göç edenlerin demografik, ekonomik, kültürel ve hatta psikolojik özellikleri detaylı olarak araştırılmıştır. Göçmenlerin göç sonrası karşılaştıkları toplumsal, psikolojik, yaşam kalitesi, sağlık gibi birçok boyutta durum analizleri yapılmıştır. Yapılan tüm araştırmalar neticesinde “Ekonomik ve Sosyal Entegrasyon Projesi” (EKOSEP), “Şehitkamil-Şahinbey Kaymakamlıkları Göç Araştırma Raporları” ve “Adıyaman Örneğinde Kentleşmenin Toplumsal Boyutları” çalışmalarıyla göçle gelen grupların ekonomik ve toplumsal sorunlarına çok boyutlu çözümler getirilmesi amaçlanmıştır (TRC₁ Bölgesi Göç Durum Raporu, 2015:77-84).

TRC₂ Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa): Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini kapsayan Düzey 2 bölgesi hem en fazla göç veren hem de göç alan bir özelliğe sahiptir. Diyarbakır çevre illerden göç alırken hem de İstanbul, Ankara, Mersin, İzmir ve Adana gibi büyük kentlere göç vermektedir. Şanlıurfa’da ise hem kırsaldan kent merkezlerine hem de Diyarbakır’a doğru göçler yoğun şekilde yaşanmaktadır. Göçler bölgede derin boyutlarda yoksulluğa ve toplumsal sorunlara yol açmıştır. Ancak Güneydoğu Anadolu Projesi’nde (GAP) her iki kentinde aslında cazibe merkezi oldukları ve kendilerine yönelen nüfusu tutabilme kapasitesine sahip oldukları belirtilmiştir (Karacadağ Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:9-10). Dolayısıyla her iki kentin kalkınmasının bölgeye olumlu yönde geniş etkilerinin olabileceği düşünülmüştür. Böylelikle göçle ilgili hem bölgeye göçlerin azaltılması hem de göç sonrası süreçte gelen nüfusun entegrasyonlarının sağlanması hedeflenmiştir. Bunun için büyük kentlere yoğun göç veren kırsal alanların belirlenerek gelir durumu düşük olan haneler için buralara ucuz konutların inşa edilmesi; sosyal destek merkezlerinin kırsalda da oluşturulması; göçle gelen dezavantajlı gruplar için yaşam merkezlerinin kurulması; mevsimlik işçilerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve bölgedeki göçün dengelenebilmesi için kırsal kalkınma yatırım alanlarının öncelenmesi hedeflenmiştir (Karacadağ Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:85). Göç veren bölgelerde göçün tedrici olarak yönetilmesi ve dengeli yerleşim düzeninin sağlanabilmesi amacıyla geri kalmış yerlerde istihdam edilebilirliğin artırılması, yenilikçi kapasitelerin güçlendirilmesi ve dezavantajlı grupta yer alan kişilerin kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri için 2023 senesinde “Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı” (CMDP) ve “Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı” hazırlanmıştır (Diyarbakır-Şanlıurfa Çalışma Programı, 2023:99).

TRC₃ Bölgesi (Batman-Mardin-Şırnak-Siirt): Başka bölgelere göç etme eğiliminin yüksek olduğu diğer bir bölgedir. Bölgede genç nüfus sayısının oldukça yüksek olmasına karşılık gençlere dönük istihdam alanları, sosyal, kültürel ve eğitim imkânlarının yetersiz olması nedeniyle bölge dışına göçler sürekli olarak artmaktadır (Dicle Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:23). Bu nedenle istihdam kapasitesi yüksek olan sektörlerin bölgede çalışma alanları oluşturmalarına önem verilmiştir (Dicle Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:55). Bölgeden yurt dışına göç eden vatandaşların yeniden ülkeye dönmeleri ve yatırımlarını doğdukları bölgeye yöneltmeleri için “Yatırım Tanıtım ve İşbirliği Çalıştayı” ve “Mardin Yatırım Tanıtım Zirvesi” düzenlenmiştir (DİKA Çalışma Programı, 2020:57-58). “Siirt Tekstilkent Projesi” ile Siirt ilinde istihdam oranının artırılması amacıyla şehrin işgücü cazibesinin yükseltilmesi hedeflenmiştir (DİKA Çalışma Programı, 2021:58). Bölgenin terör olaylarından arındığını, bölgedeki kentlerin güvenilir olduğunu göstermek ve turizm faaliyetlerinin artırılması için “Mezopotamya Turizm Sonuç Odaklı Programı” planlanmıştır (DİKA Çalışma Programı, 2022:48). “Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı” ile de göçlerin aşamalı olarak yönlendirilebilmesi için göç veren bölgelerin teknoloji, istihdam, eğitim, sağlık, üretim ve ihracat kapasitelerinin artırılması amaçlanmıştır (DİKA Çalışma Programı, 2023:48). Göç nedeniyle bölgede yaşanan en önemli sorunların başında çevre sorunları ve temiz su arzının yetersiz kalması gelmektedir. Bu kapsamda hem atık suların arıtılması hem çevre hijyeninin sağlanması hem de içme suyunun temini için alt yapı projelerine ağırlık verilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur (Dicle Kalkınma Ajansı Bölge Planı, 2014:132). Bu sorunların önlenmesi için “TRC₃ Bölgesi Entegre Katı Atık Yönetim Planı” hazırlanmıştır. Plan kapsamında göçlerin yol açtığı çevresel sorunların atık envanteri ve atık karakterizasyonunun oluşturulması konularında analiz çalışmaları yapılmıştır (DİKA Çalışma Programı, 2019:45).

SONUÇ

Bu çalışma ile Türkiye’de faaliyet gösteren kalkınma ajanslarının göç olgusuna yönelik amaç, hedef ve politikaları, ajansların kurumsal raporları çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle kalkınma ajansları tarafından yayımlanan bölge planlarında göçün nasıl kavramsallaştırıldığı incelenmiş, ardından faaliyet raporları ve yıllık çalışma programlarında yer alan göç yönetimine ilişkin somut uygulama örnekleri değerlendirilmiştir. Bölge planları dikkate alındığında, Türkiye’de yaşanan bölge içi ve bölge dışı göçlerin temelinde ekonomik nedenlerin yattığı görülmektedir. Özellikle kırsal alanlarda sosyal ve ekonomik altyapı yetersizlikleri işsizlik sorununu derinleştirmekte, bu durum hem kırsal kesimde hem de kent merkezlerinde yaşayan genç nüfusu daha iyi yaşam koşulları ve istihdam olanakları sunan büyük kentlere göç etmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda, iç göç hareketlerinin büyük ölçüde “ekonomik temelli” olduğu anlaşılmaktadır. Genç nüfusun büyük kentlere yönelmesi, bazı bölgelerde yaşlı nüfus oranının artmasına neden olmakta ve buna bağlı olarak tarımsal üretimde insan gücü kaybı yaşanmaktadır. Ayrıca, nitelikli ve kalifiye iş gücünün gelişmiş bölgelere göç etmesi, geride kalan bölgelerde teknik bilgi gerektiren alanlarda işgücü açıklarına yol açmaktadır. Bu çerçevede kalkınma ajanslarının temel işlevlerinden biri, göç veren bölgelerde sosyo-ekonomik kalkınmayı teşvik ederek tersine göçü desteklemek ve bölgesel dengesizlikleri azaltmak olmuştur.

Kalkınma ajanslarının faaliyet raporları ve çalışma programları incelendiğinde göç olgusunun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarının, merkezi ve yerel yönetimlerle birlikte çeşitli paydaşların katılımıyla geliştirilen projeler aracılığıyla ele alındığı görülmektedir. Kalkınma ajansları doğrudan kalkınmayı sağlayan kurumlar olmasalar da bu süreçte katalizör bir rol üstlenmeleri dikkat çekicidir. Bu bağlamda, ajansların göçün bölgesel kalkınma üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla yönetim temelli bir yaklaşımla hareket etmeleri makul karşılanmaktadır. Ancak göç

yönetiminin yalnızca proje temelli faaliyetlerle sınırlı kalmaması; stratejik planlama, insan kaynağı yönetimi, teknolojik altyapı, finansal sürdürülebilirlik, veri toplama ve analiz gibi kurumsal kapasite unsurlarının da güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu durum, ajansların göçün ekonomik ve sosyal etkilerini daha etkin yönetebilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, ajansların göç politikalarını çevresel değişimlere uyumlu şekilde güncellemeleri önem arz etmektedir. Nitekim 2018-2024 yılları arasındaki belgeler incelendiğinde, göç yönetimine ilişkin uygulamaların genellikle benzerlik gösterdiği, bazı yıllarda ise bu konuya hiç yer verilmediği gözlemlenmiştir. Bu tür süreksizlikler, bütüncül ve sürdürülebilir göç politikalarının geliştirilmesini zorlaştırmaktadır.

Şüphesiz göç olgusunun sebep ve sonuçlarını tek boyutlu olarak çalışma olanağı veya istihdam açığı üzerinden değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Öte yandan göç edenlerin bölgedeki gelecekleriyle de ilgili olarak bölgesel stratejiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ele alınan kalkınma ajansları açısından bakıldığında bunun en belirgin yanının bölgeye yeni gelen bireylere yönelik kentlileştirme faaliyetlerine önem verilmesi, yoksulluğu önleyecek mekanizmaların geliştirilmesi ve kentsel hizmet kapasitelerinin geliştirilerek hem yerel halkın hem de kentin yeni sakinlerinin kamu hizmetlerinden mahrum kalmalarını engelleyecek tedbirlerin alınmaya çalışıldığı görülmektedir.

Ezcümle, bu çalışma Türkiye genelinde faaliyet gösteren kalkınma ajanslarının kurumsal plan ve raporlarında göç olgusuna ilişkin geliştirdikleri politika ve uygulamaları irdelemeyi amaçlamıştır. Bulgular, kalkınma ajanslarının göçün neden ve sonuçlarını bölgesel özellikler doğrultusunda ele aldıklarını ve bu bağlamda farklı stratejik öncelikler ve müdahale araçları geliştirdiklerini göstermektedir. Göçün mekânsal, sosyo-ekonomik ve kültürel etkileri kapsamında ajansların, kırsal kalkınma, toplumsal uyum, beyin göçü, işgücü piyasası, eğitim ve istihdam gibi alanlarda politikalar geliştirdikleri gözlemlenmiştir.

Örneğin İstanbul Kalkınma Ajansı (İSKA), göç baskısına maruz kalan kentsel bölgelerde yoksulluk ve dezavantajlılık haritaları oluşturarak sosyal entegrasyon projeleri geliştirmiş, sivil toplumla iş birliği yaparak göçmenlerin kente uyumunu desteklemiştir. Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA) ise sanayileşmenin etkisiyle artan iç göçleri yönetebilmek amacıyla toplumsal uyum projeleri ile çarpık kentleşme ve yetersiz altyapı sorunlarına çözüm üretmeye çalışmıştır.

Göçün neden olduğu kırsal nüfus kaybına karşı Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA), sosyo-kültürel altyapıyı geliştirerek kente göç eden kır kökenli nüfusun adaptasyonunu kolaylaştırmayı ve kırsalda yaşamı cazip kılmayı hedeflemiştir. İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) ise İzmir Veri Bankası aracılığıyla göç kaynaklı sosyo-ekonomik etkileri izlemekte, dezavantajlı gruplara yönelik mesleki eğitim ve girişimcilik destekleri sunmaktadır.

Göç veren bölgelerde ise, Mevlâna Kalkınma Ajansı (MEVKA) ve Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA), tersine göçü teşvik eden projeler geliştirerek tarım, turizm ve girişimcilik alanlarında istihdam yaratmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda organik tarım, dijital göçebelik ve yerel kalkınma modelleri öne çıkmıştır. Benzer şekilde, Zafer Kalkınma Ajansı (ZKA) ve Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN) tarafından genç nüfusu bölgede tutmak ve işgücü niteliklerini artırmak amacıyla eğitim-istihdam entegrasyonu esaslı projeler uygulanmaktadır.

Göçün yol açtığı kentleşme baskılarına karşı Çukurova (ÇKA), Doğu Akdeniz (DOĞAKA) ve Dicle (DİKA) Kalkınma Ajansları, mekânsal planlama, sosyal uyum, kentsel hizmet kapasitesinin artırılması ve mevsimlik işçilerin koşullarının iyileştirilmesi yönünde tedbirler almıştır. Bu ajanslar aynı zamanda dezavantajlı gruplara dönük sosyo-ekonomik uyum projeleriyle göç sonrası yeniden yerleşim ve istihdam süreçlerini desteklemektedir. Dolayısıyla kalkınma ajansları, göç olgusunu yalnızca demografik bir değişken olarak değil bölgesel kalkınmanın yönünü ve niteliğini belirleyen çok boyutlu

bir etken olarak ele almaktadır. Her ajans, kendi bölgesinin yapısal, ekonomik ve kültürel özellikleri doğrultusunda göçün olumsuz etkilerini azaltmak ve potansiyel faydalarını artırmak amacıyla yerel ihtiyaçlara duyarlı politikalar geliştirmektedir.

Kalkınma ajanslarının göç olgusuna yönelik geliştirdikleri bölgesel politikalar yerel dinamikleri gözetken stratejik yaklaşımlar sunmakla birlikte bu politikaların sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için ulusal düzeyde eşgüdümlü bir göç yönetim sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda ajanslar arası deneyim paylaşımının ve iyi uygulama örneklerinin kurumsal düzeyde yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Ayrıca, göçle ilişkili projelerin uzun vadeli etkilerinin izlenebilmesi için veri temelli değerlendirme mekanizmalarının güçlendirilmesi önerilmektedir. Bunun yanı sıra, göç veren bölgelerde tersine göçü teşvik edecek şekilde kırsal kalkınma, yerel istihdam ve sosyal hizmet altyapısına yönelik yatırımların artırılması; göç alan kentlerde ise kentsel uyum, mesleki eğitim ve sosyal içerme politikalarının çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Kalkınma ajanslarının göç politikalarını daha etkin hale getirebilmeleri için sivil toplum, yerel yönetimler ve üniversitelerle iş birliğinin kurumsallaştırılması önerilmektedir.

Etik Beyan

“Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Raporlarında Göç Olgusu: Türkiye Örneğinde Politika ve Uygulamalar” başlıklı çalışmanın yazılması ve yayınlanması süreçlerinde Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına riayet edilmiş ve çalışma için elde edilen verilerde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmadaki yazarların tümü çalışmanın yazılmasından taslağın oluşturulmasına kadar tüm süreçlere katkı yapmış ve nihai halini okuyarak onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yapılan bu çalışma gerek bireysel gerekse kurumsal/örgütsel herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmamıştır.

KAYNAKÇA

- 15236 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (2009). Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar.
https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Bakanlar%20Kurulu%20Kararlar%C4%B1/2009-15236%20Say%C4%B1%C4%B1%20Bakanlar%20Kurulu%20Karar%C4%B1.pdf, (10.09.2024)
- AHİKA Çalışma Programı (2024). <https://www.ahika.gov.tr/assets/upload/dosyalar/2024-yili-calisma-programi---ahika.pdf>, (01.01.2025)
- Ahiler Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2016). <https://www.ahika.gov.tr/assets/upload/dosyalar/2014-2023-bolge-plani.pdf>, (10.05.2024)
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Sosyal İçerme Alanındaki Kurumsal Kapasitesinin Arttırılması Projesi. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. <https://aile.gov.tr/media/100408/2-1-social-policy-indicator-consolidated-report.pdf>, (08.04.2025)

Banazıllı A. M., (2025). Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Raporlarında Göç Olgusu: Türkiye Örneğinde Politika ve Uygulamalar *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(49), 1022-1052.

Akpınar, R. ve Görmez, B. (2019). Development Agencies and Departments of Investment Monitoring and Coordination. H. Ateş (Ed.), *Local Government a Turkish Perspective* içinde (ss. 295-322), Ankara: Savaş Yayınevi.

Aktaş, M. T. (2014). Göç Olgusu Ekonomik Kalkınmada İtici Güç Olabilir Mi? *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 37-48.

Alam, J. B., Alam, M. J. B., Rahman, M. H., Khan, S. K. ve Munna, G.M. (2006). Unplanned Urbanization: Assessment Through Calculation of Environmental Degradation Index. *International Journal of Environmental Science & Technology*, 3, 119-130.

Ankara Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2015). https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/35_ankara-bolge-plani-2014-2023.pdf, (01.05.2024)

Ankara Kalkınma Ajansı Çalışma Programı (2020). https://kutuphane.ankaraka.org.tr/upload/dokumandosya/p_2020.pdf, (05.02.2025)

Bahar, O. ve Bingöl, F.K. (2010). Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 43-61.

BAKA Faaliyet Raporu (2023). <https://baka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/baka-2023-yili-faaliyet-raporu.pdf>, (17.02.2025).

BAKKA Çalışma Programı (2024). <https://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/2024-yili-cp.pdf?v=67a094f9e0013>, (04.03.2025)

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/15706052691tr61duzey2bolgesi2014-2023bolgeplani.pdf>, (15.04.2024)

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı I. Cilt (2014). https://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/2014-2023-bati-karadeniz-bolge-plani-cilt1-mevcut_durum_analizi_1_2.pdf?v=66bf4caa79f0b, (05.03.2024)

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı II. Cilt (2014). https://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/2014-2023-bati-karadeniz-bolge-plani-cilt2-gelisme_ekseni_onceelik_ve_tedbirler_mt.pdf?v=66bf4ea63ce94, (14.06.2024)

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı Bölge Planı III. Cilt (2014). https://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/2014-2023-bati-karadeniz-bolge-plani-cilt3_analizler.pdf?v=66bf588b8a378, (16.02.2024)

BEBKA Çalışma Programı (2024). <https://bebka.org.tr/wp-content/uploads/2024/04/2024-Calisma-Programi-03.09.2024.pdf>, (04.02.2025)

Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Trabzon: Derya Kitabevi.

Berber, M. ve Çelebi, E. (2005). Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu* içinde (ss.146-155), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Banazıllı A. M., (2025). Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Raporlarında Göç Olgusu: Türkiye Örneğinde Politika ve Uygulamalar *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(49), 1022-1052.

- Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://bebka.org.tr/planlama/bursa-eskisehir-bilecik-bolge-plani-2014-2023/>, (12.07.2024).
- Bülbül, S., ve Köse, A. (2010). Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile İncelenmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39(1), 75-94.
- Creswell, W. J. (2019). *Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi*. Halil Ekşi (Çev. Ed.). EDAM.
- Çelikkaya, S., Yaman, H., Dağlı, İ., ve Çapık, E. (2018). Bölgesel Politikaların Kalkınma Planlarındaki Yeri ve Zamana Bağlı Dönüşüm. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(22), 21-31.
- Çetin, İ., ve Çetin, S. (2018). Türkiye’de İç Göçün Belirleyicilerinin Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 98-115.
- Çukurova Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). https://www.cka.org.tr/uploads/pages_v/2014--2023-cukurova-bolge-plani.pdf, (08.04.2024)
- Çukurova Kalkınma Ajansı 2019 Faaliyet Raporu (2020). https://www.cka.org.tr/uploads/corporate_reports_v/2019-faaliyet-raporu-373.pdf, (11.03.2024)
- Çukurova Kalkınma Ajansı Faaliyet Raporu (2023). https://www.cka.org.tr/uploads/corporate_reports_v/2023-ajans-faaliyetraporu-63.pdf (04.02.2025)
- Demirci-Güneşer, A. (2005). *Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları: Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*. Menaf Turan (Der.). İstanbul: Paragraf Yayınevi.
- Demirkol, A. (2024). The Prolonged Dilemma: Refugees’ Impact on Labour Market in Türkiye. *International Migration*, 62, 252-258.
- Dicle Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://www.dika.org.tr/assets/upload/dosyalar/trc3-2014-2023-bolge-plani-cilt-ii-bolgesel-gelisme-stratejisi.pdf>, (05.06.2024)
- DAKA Faaliyet Raporu (2022). https://www.daka.org.tr/panel/files/files/arsiv/Kurumsal%20Raporlar/Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/2022_Faaliyet_raporu.pdf, (01.01.2025)
- DİKA Çalışma Programı (2019). <https://www.dika.org.tr/assets/upload/dosyalar/2019-yili-calisma-programi.pdf>, (04.02.2025)
- DİKA Çalışma Programı (2020). <https://www.dika.org.tr/assets/upload/dosyalar/2020-yili-calisma-programi.pdf>, (04.02.2025)
- DİKA Çalışma Programı (2021). https://www.dika.org.tr/assets/upload/dosyalar/2021_calisma-programi.pdf, (10.02.2025)
- DİKA Çalışma Programı (2022). https://www.dika.org.tr/assets/upload/dosyalar/alisma_programi_2022_yili.pdf, (04.02.2025)
- DİKA Çalışma Programı (2023). https://www.dika.org.tr/assets/upload/dosyalar/2023_yili_calisma_programi.pdf (14.02.2025)

- Diyarbakır-Şanlıurfa Çalışma Programı (2023). https://www.karacadag.gov.tr/Kurumsal/Dosya/LV8K34MT_2023_calisma_programi.pdf, (19.02.2025)
- DOĞAKA Çalışma Programı (2022). <https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/dogaka-2022-yili-calisma-programi.pdf> , (15.02.2025)
- DOĞAKA Çalışma Programı (2024). <https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/dogaka-2024-yili-calisma-programii.pdf>, (14.02.2025)
- DOĞAKA 2024-2028 Taslak Bölge Planı (2024). <https://www.dogaka.gov.tr/planlama/bolge-plani>, (14.11.2024)
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/wwwdogakagovtr_603_ge7j97uv_tr63-bolge-plani-2014-2023.pdf, (05.04.2025)
- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). https://www.daka.org.tr/panel/files/files/yayinlar/trb2_2014_2023_bp.pdf, (18.05.2024)
- Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). https://www.doka.org.tr/dosyalar/page_436/attachment/bolge-plani-2014-2023.pdf, (19.05.2024)
- Doğu Marmara Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://marka.org.tr/wp-content/uploads/2022/06/DoguMarmaraBolgePlani.pdf>, (02.05.2024)
- DOKA Faaliyet Raporu (2020). https://www.doka.org.tr/dosyalar/page_99/attachment/2020-yili-faaliyet-raporu.pdf, (03.01.2025)
- Es., M. ve Ateş, H. (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48, 206-248.
- Fırat Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). [https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/BOLGE_PLANI/TRB1BOLGEP_LANI\(2014-2023\).pdf](https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/BOLGE_PLANI/TRB1BOLGEP_LANI(2014-2023).pdf) , (14.05.2024)
- Fischer, A. P., Martin, R. ve Straubhaar, T. (1997). Interdependencies Between Development and Migration. K. Hermele (Ed.). *International Migration, Immobility and Development*. Routledge.
- FKA Çalışma Programı (2024). https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Calisma_Programlari/2024%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Program%C4%B1.pdf, (18.01.2025)
- FKA Faaliyet Raporu (2023). https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/FAALİYET RAPORLARI/F%C4%B1rat%20Kalk%C4%B1nma%20Ajans%C4%B1%202023%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf , (18.02.2025)
- Genç, Y., Gündüz, D. U., ve Çöpoğlu, M. (2019). Göç ve Kalkınma İlişkisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 479-498.

Banazıllı A. M., (2025). Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Raporlarında Göç Olgusu: Türkiye Örneğinde Politika ve Uygulamalar *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(49), 1022-1052.

- GMKA Çalışma Programı (2024). <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/GMKA-2024-Calisma-Programi.pdf>, (18.01.2025)
- Göçoğlu, V. (2015). Dezavantajlı Gruplar Üzerinde Yapılan Bir Kamu Politikası Sonlandırmasının Analizi: Eski Hükümlülerin Özel Sektördeki İstihdam Zorunluluğunun Kaldırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36), 846-863.
- Güney Ege Bölgesel Yenilik ve Girişimcilik Stratejisi (2016). <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/guneyege--bolgesel--yenilik--girisimcilik--stratejisi.pdf>, (27.02.2025)
- Güney Ege Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). file:///C:/Users/Muhammet/Downloads/o_19utnqk2s1tbc0h1g6i1973po38.pdf, (30.06.2024)
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/TR-22-Guney-Marmara-Bolgesi-2014-2023-Bolge-Plani.pdf>, (30.04.2024)
- Güreşçi, E. (2009). Kırsal Göç ve Tarım Politikası Arasındaki İlişki. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 51-67.
- Gürlevik, A. (2014). *Bölgesel Kalkınma Politikaları Ekseninde İstihdam ve İç Göç Etkileşimi*. (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Humphrey, M. (2013). Migration, Security and Insecurity. *Journal of Intercultural Studies*, 34(2), 178-195.
- İpek Yolu Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/trc1-bolge-plani-2014-2023-842950.pdf>, (10.03.2024)
- İSKA (İstanbul Kalkınma Ajansı) Faaliyet Raporu (2023). <aitFzsShd8LCkmzpCChHpHDrvtCjfOmBlw4OxI1yDKfNq15ytTR.pdf>, (17.02.2025)
- İstanbul Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://www.istka.org.tr/media/1063/2014-2023-%C4%B0stanbul-b%C3%B6lge-plan%C4%B1.pdf>, (30.07.2024)
- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS) (2024). Kalkınma Planlamasında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması. <https://ka.gov.tr/sayfalar/kalkinma-planlamasinda-istatistiki-bolge-birimleri-siniflandirmasi--24>, (30.05.2024)
- İZKA Çalışma Programı (2024). https://izka.org.tr/wp-content/uploads/2024/05/2024_calisma_programi-1.pdf, (12.01.2025)
- İZKA Faaliyet Raporu (2023). https://izka.org.tr/wp-content/uploads/2024/04/2023_Yili_Faaliyet_Raporu.pdf, (25.01.2025)
- İzmir Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). https://izka.org.tr/wp-content/uploads/pdf/01_bolgeplani_1.pdf, (30.05.2024)
- Karacadağ Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). https://www.karacadag.gov.tr/Planlama/Dosya/XO3X23ED_trc2_2014_2023_bolge_plani.pdf, (01.06.2024)

- Banazıllı A. M., (2025). Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Raporlarında Göç Olgusu: Türkiye Örneğinde Politika ve Uygulamalar *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(49), 1022-1052.
- Karaçor, Z., ve Konya, S. (2016, Eylül). *Türkiye’de İller Arası Göç, Bölgesel Kalkınma ve İşsizlik Oranı Farklılıklarının Korelasyon Analizi ile İncelenmesi. 2. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi: Göç, Yoksulluk ve İstihdam Sempozyumu*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi
- Karakuş, E. (2006). *Göç Olgusu ve Eğitime Olumsuz Etkileri (Sultanbeyli Örneği)*, (Yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kayan, A. (2013). Türkiye’de Bölge Planlaması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 103-134.
- Keleş, R. (2010). Türkiye’de Kentleşme Kime Ne Kazandırıyor? *İdealkent*, 1(1), 28-31.
- Kent Araştırmaları Enstitüsü (2019). *Türkiye’de Kentsel Hizmetler Raporu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. ADAMOR.
- KUDAKA Çalışma Programı (2024). <https://kudaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/2024-yili-calisma-programi.pdf>, (28.02.2025)
- Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). https://www.kuzka.gov.tr/paylasim/yayinlar/plan/2013-PL-1-3_2014-2023_tr82_bolge_plani.pdf, (18.05.2024)
- Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). https://kudaka.ka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/kudaka_bolge_plani_2014_2023.pdf, (11.04.2024)
- KUZKA Çalışma Programı (2020). https://www.kuzka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.kuzka.gov.tr_329_UM1T03CA_2022-cp-onaylanan.pdf, (10.02.2025)
- KUZKA Çalışma Programı (2023). https://www.kuzka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.kuzka.gov.tr_332_KO0G53FR_kuzka-calisma-programi-2023-onaylanan.pdf, (10.02.2025)
- Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1-28.
- Küresel Eğitim İzleme Raporu (2019). *Göç, Yerinden Edilme ve Eğitim*. Global Education Monitoring Report. UNESCO.
- Leeuw, M., ve Wichelen, S. (2012). Civilizing Migrants: Integration, Culture and Citizenship. *European Journal of Cultural Studies*, 15(2), 195-210.
- MARKA Faaliyet Raporu (2023). <https://marka.org.tr/wp-content/uploads/2024/04/MARKA-2023-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf>, (04.02.2025)
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, E. (1994). An Evaluation of International Migration Theory: The North American Case. *Population and Development Review*, 20(4), 699-751.
- McKenzie, D. (2017). Poverty, Inequality, and International Migration: Insights from 10 Years of Migration and Development Conferences. *Revue d'économie du développement*, 3(25), 13-28.
- Mevlâna Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://www.mevka.org.tr/assets/upload/dosyalar/Dsyg4TbDe73201790304PM.pdf>, (27.05.2024)

- Mevlâna Kalkınma Ajansı Faaliyet Raporu (2023). Faaliyet Raporları, (17.02.2025)
- Negiz, N., ve Yalçın, Ö. (2022). Kent ve Göç. A. Öcal (Ed.), *Göç Politikalarına Disiplinler Arası Bir Bakış* içinde (ss. 98-120), Ankara: Detay Yayıncılık.
- O'Reilly, K. (2022). Migration Theories: A Critical Overview. Anna Triandafyllidou (Ed.), *Handbook of Immigration and Refugee Studies* içinde (ss. 1-10), Routledge.
- ORAN Çalışma Programı (2023). 20230705171601_0.pdf, (17.02.2025)
- Orta Anadolu Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://www.oran.org.tr/images/dosyalar/111.pdf>, (09.02.2024)
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Bölgesel Gelişme Ana Planı (2006). https://oka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/yhgp_bolgesel_gelisme_ana_plani-26-62.pdf, (03.05.2024)
- Özer, M. A., ve Yıldırım, S. (2024). Türkiye’de Kentleşme Sürecinde Göç ve Toplumsal Entegrasyon. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 33(2), 73-104.
- Pekdoğan, E. N., ve Saygun, M. (2023). Göçün Hassas Gruplara Etkisi. *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(3), 541-552.
- Pektaş, E. K. ve Demirkol, A. (2018). Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınma Sürecindeki Rolü ve Etkileri: Zafer Kalkınma Ajansı Örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 77-98.
- Pike, A., Rodriguez-Pose, A. ve Tomaney, J. (2017). *Local and Regional Development*. (Second Editon). Routledge.
- Sayıştay Denetim Raporu (2023). Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı Denetim Raporu. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/bmg0q3AQ0O-bati-akdeniz-kalkinma-ajansi>, (05.06.2024)
- Serhat Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://www.serka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/3056e5ab2bb7dcff4ae8605c3e180cac.pdf>, (01.06.2024)
- SERKA Çalışma Programı (2024). <https://www.serka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/2024-yili-cp-rev-butcesiz-temmuz.pdf>, (07.02.2025)
- SERKA Çalışma Programı (2025). <https://www.serka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/2025-yili-calisma-programi-.pdf>, (07.02.2025)
- Sevinç, İ. (2019). Türk Kamu Yönetiminde Kalkınma Ajansları. İçinde: H. Ateş (Ed.), *Türk Kamu Yönetimi* içinde (ss. 351-381), Ankara: Savaş Yayınevi.
- Şen, M. (2014). Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum*, 1, 231-256.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/2014-2023_B%C3%B6lgesel_Geli%C5%9Fme_Ulusal_Stratejisi.pdf, (22.04.2024)
- Tekeli, İ. (1982). *Türkiye’de Kentleşme Yazıları*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Banazıllı A. M., (2025). Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Raporlarında Göç Olgusu: Türkiye Örneğinde Politika ve Uygulamalar *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(49), 1022-1052.

Tiftikçigil, B.Y. (2010). *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları*. İstanbul: Derin Yayınları.

Trakya Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/tr21-trakya-bolge-plan.pdf>, (24.03.2024)

Trakya Kalkınma Ajansı Faaliyet Raporu (2022). <file:///C:/Users/Muhammet/Desktop/FAAL%C4%B0YET%20RAPORLARI%20KALKINMA%20AJANSLARI/TR21-TRAKYA.pdf>, (20.01.2025)

TRC1 Bölgesi Göç Durum Raporu (2015). <https://ika.org.tr/assets/upload/dosyalar/trc1-bolgesi-goc-raporu.pdf> (20.01.2025)

Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün Psikososyal Boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56-66.

TÜİK (2022). İç Göç İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2021-45869>, (26.08.2024)

Türkoğlu, M. (2015). Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınma Açısından Önemi: BAKA örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. 7(3), 183-198.

Usta, S., Akman, E. ve Kocaoğlu, M. (2018). 6360 Sayılı Kanun’un Büyükşehir Belediye Sitemine Etkileri: Konya Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Tesam Akademi Dergisi, Yerel Yönetimler Özel Sayısı*, 217-249.

Yalçın, G. E. ve Kara, Ö. F. (2016). Kırsal Göç ve Tarımsal Üretime Etkileri. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 20(2), 154-158.

Zafer Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı (2014). <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/tr33-bolgesi-bolge-plan-2014-2023.pdf>, (29.05.2024)

ZKA Çalışma Programı (2024). [https://dokuman.zafer.gov.tr/uiassets/filemanagement/KURUMSAL/%C3%87ALI%C5%9EMA%20PROGRAMLARI/2024%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Program%C4%B1%20\(Rav.2%20-%20A%C4%9Fustos%202024\)%20WS.pdf](https://dokuman.zafer.gov.tr/uiassets/filemanagement/KURUMSAL/%C3%87ALI%C5%9EMA%20PROGRAMLARI/2024%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Program%C4%B1%20(Rav.2%20-%20A%C4%9Fustos%202024)%20WS.pdf), (04.02.2025)

Zorlu-Günok, M. (2018). Türkiye’de Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarının Bir Yansıması Olarak İşsizlik Olgusu ve Van örneği. *Çalışma ve Toplum*, 3, 1397-1434.

Extended Abstract

The Phenomenon of Migration in the Institutional Reports of Development Agencies: Policy and Practice in the Case of Türkiye

As the globalization process nears completion, both private enterprises and public administrations have been affected by their administrative systems and have begun to develop tools appropriate for this process. In addition to globalization movements, the dizzying developments in the fields of logistics, information and communication technologies have both facilitated individuals' access to different places and affected the route of new paths that countries will follow in their development efforts. In this context, it has been stated by the European Union that regional plans should be determined with an innovative approach and new tools. The concept of regional development comes to the forefront in this request that the European Union requests from countries that will be definite candidates. It has been stated in the European Union Accession Partnership Document that legal steps should be taken towards the establishment of regional development agencies within the scope of the policies to be implemented in the medium term. In this context, the "Law on the Establishment, Coordination and Duties of Development Agencies" dated 28.08.2002 and numbered 5449 was put into effect in order to benefit from the financial aid to be provided in return for the implementation of the arrangements specified in the European Union Accession Partnership Document. The ultimate aim of the preparation of the law is to develop cooperation between the public and private sectors, to ensure efficient and effective use of resources, to accelerate regional development in line with national development plans, to make regional development sustainable, and to reduce inter-regional and intra-regional development disparities.

It has been tried to analyse how the development agencies in Türkiye deal with the phenomenon of migration through their regional plans in the study. Considering 26 development plans in particular, one of the most important reasons for migration in Türkiye is economic reasons. Inadequate social and economic facilities especially in rural areas lead to unemployment. The young population residing both in rural and urban centres have had to migrate to metropolitan cities in order to find a job and to live in more prosperous conditions. In other words, internal migration is mostly composed of 'economic migration'. The migration of the young population to metropolitan cities leads to an augment in the elderly population in some regions and accordingly eliminates the labour force to be engaged in agriculture in rural areas. So, the migration of qualified young population or qualified individuals of working age to regionally developed regions has led to labour deficits in areas requiring technical knowledge in the regions they left. The sole purpose of development agencies has been to reverse migration by developing the abandoned regions socio-economically.

It would not be a correct approach to evaluate the causes and results of the migration phenomenon in terms of employment opportunities and deficits. On the other hand, regional strategies have been tried to be developed regarding the future of migrants in the region. From the point of view of the development agencies, it is understood that the most prominent aspect of this is the emphasis on urbanisation activities for newcomers to the region, the development of mechanisms to prevent poverty, and the development of urban service capacities and measures to prevent both the local humans and the newcomers of the city from being deprived of public services. In sum up, the study has tried to reveal the strategies, aims and objectives that development agencies in Türkiye have developed in order to establish regional development.

The approaches of development agencies in Türkiye to the phenomenon of migration are evaluated through descriptive analysis of publicly available regional plans for the years 2013-2024 in this study. So, the policies of development agencies in different regions of Türkiye on the phenomenon of migration have been analysed through regional plans covering the 2014-2023 periods. Concrete practices for the realisation of these policies are examined within the framework of the Annual Reports and Work Programmes of development agencies in Türkiye for various years. It is suggested that researchers who will conduct research after this study should examine how development agencies evaluate socio-economic dynamics such as poverty, disadvantaged groups, energy, tourism, public health, economy, unemployment, gender equality, different from the phenomenon of migration, through their strategic plans, environmental layout plans or activity reports.
